

2014 • 12

LXVII. évfolyam • december

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Benkő Judit
Egyed Ákos
Guttman Szabolcs
Kása Zoltán
Kötő József
Péter István
Pozsony Ferenc
Székely Sebestyén
Széman Péter
Szikszai Mária

A szerkesztőség:

Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)
Benkő Levente
Péter János

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 - 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond
Nyomdai munkálatok:
IDEA és GLORIA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej

Tartalom

Dáné Tibor Kálmán: Művelődéssel eltöltött Újesztendőt! 3

közösség

Molnár Attila: Az Erdélyi Kézműves Céh. 4

színpad

Palocsay Kisó Kata: Bábszínház az egész világ (9.) 6

kibeszélő

Laczkó Vass Róbert: Nyitott szemmel XIII., Doktor Fehér Ember – 1. rész 9

vadrózsák

Fórika Éva – Lengyel Pista: Nagymedvesi karácsonyok 13

Gergely Zoltán: „Nem is nőttek vóna meg a törökbuzáim a kertbe,
ha nem énekeltem vóna nekik!” 15

enciklopédia

Gaal György: A felújított iktári Bethlen-kriptá 18

Papp Annamária: A Kolozsvári Magyar Zenekonzervatórium története 21

könyvesház

Pozsony Ferenc: A leggazdagabb magyar népballada-gyűjteményről 25

összesítő

Művelődés 2014 • tartalom 28

Lapszámunk szerzői:

Fórika Éva – tanár, Marosújvár
Gaal György – ny. tanár, helytörténész, Kolozsvár
Gergely Zoltán – népzene kutató, Kolozsvár
Laczkó Vass Róbert – színművész, Kolozsvár
Lengyel Pista – adatközlő, Nagymedves
Molnár Attila – az Erdélyi Kézműves Céh elnöke, Kolozsvár
Palocsay Kisó Kata – egyetemi adjunktus, Kolozsvár
Papp Annamária – újságíró, Kolozsvár
Pozsony Ferenc – néprajzkutató, egyetemi tanár, Kolozsvár

A címlapon: Oszdolai betlehemesek. Pozsony Ferenc felvétele.

A hátsó borító felvételeit saját süteményeiről Szabó Kinga játszóházvezető készítette.

Támogatók:

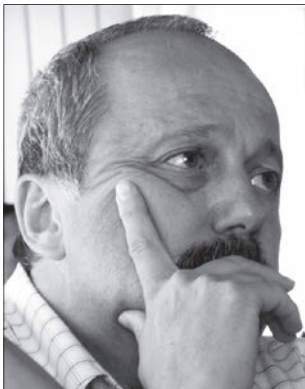
Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megyei Tanács

Médiapartnerek:

Művelődéssel eltöltött Újesztendőt!

December. Ilyenkor az ember leltározza az óévet, tervezi az újesztendőt, fogadalmakat tesz. A Művelődés szerkesztőségében sem tehetjük másként. Hisz év vége van, számba kell vennünk, mit tettünk az elmúlt esztendőben, mit ígértünk, mit tűztünk ki célul, mivel maradtunk adósok az olvasóknak és természetesen magunknak is, no és milyen új elképzeléseink vannak a jövőt illetően. Mint ahogyan láthatták lapunk hívséges olvasói, márciustól új köntösbe bújtatva jelent meg folyóiratunk, színes borítóval és egy lazább, hangulatosabb belső tördeléssel. Továbbá igyekeztünk bővíteni a tematikákon is, hisz az eddigiek mellett újjakkal is próbálkoztunk, mint például a közösség, a kibeszélő, a tudomány rovatokkal. De bizonyára azt is észrevették, hogy a hazai Magyar Házak közösségteremtő és -formáló, hagyományőrző és ápoló tevékenységeiről is rendszeresen tudósítottunk, mint ahogyan nem maradtak el a másfél évvel ezelőtti, az új főszerkesztői vállalásokban tett kulturális és egyházi turizmussal kapcsolatos írások sem.

Az őszi folyamán megújult a szerkesztőség honlapja is, a muvelodes.net, amelyre mindig egy hónap késéssel kerülnek fel a lapszámok, hisz szeretnénk, ha előbb a frissen kinyomtatott Művelődés folyóirat minél több olvasóhoz eljutna. A honlap óriási lehetőséget kínál arra, hogy a folyóiratunkban megjelenő írások mentén vitát gerjesszünk a közművelődéssel kapcsolatos témakörökben, vagy fogadjuk, és közzé tegyük az egyes tematikákkal kapcsolatos hozzászólásokat, megjegyzéseket. A honlapon idővel lehetőségünk lesz olyan írásokat, szaktanulmányokat is közölni, amelyek terjedelmi okokból, a folyóirat mostani, korlátozott oldalszáma (32) miatt nem férnek már be a nyomtatott kiadványunkba. S ha már a Művelődés kibernetikus változatáról szólunk, hadd említsük meg, hogy a facebook oldalain is ott van a lapunk, „lájkolják” bátran és „posztolják” az arra érdemes írásokat.

A megvalósítások kapcsán arról is szólunk kell, hogy idén szerkesztőségünk irodáját befogadta az EMKE kolozsvári Szabédi László Emlékháza, s így méltóbb környezetben fogadhatjuk munkatársainkat, előfizetőinket, mint azelőtt. Szeptember 15-étől az impresszumban is feltüntetett két kollégám már nem bedolgozói minőségben végzi a szerkesztőségi munkát, hanem velem együtt, mint hivatalos alkalmazottak.

Maradt viszont tennivaló bőven jövőre is. Például, eddig is szerettünk volna minél több olyan írást megjelentetni, amelyek a gyakorlati közművelők munkáját segítik elő. Igaz, Palocsay Kisó Kata Bábszínház az egész világ című sorozata megelégedésünkre nagy sikernek örvend a bábozással foglalkozók körében, de tartozunk még olvasóinknak az iskolákban, műkedvelő színjátszó körökben bemutatható, kortárs szerzőktől származó rövid színdarabok, vagy dalosköröket szervezők részére modern kórusművek megjelentetésével, nem is beszélve a népi kézművesség fortélyainak bemutatásáról. Továbbá kevesebbet foglalkoztunk az elmúlt évben a felnőttképzés problémakörével, pedig az élethosszig tartó tanulás, a „minőségi magyarság” megteremtése a jelenkori közművelődési életünk egyik meghatározó feladata kell, hogy legyen. Mentségünkre legyen mondva, nem könnyű feladat megtalálni a művelődési életünk azon gyakorlati szakembereit, akik íráskészséggel is rendelkeznek tapasztalataik átadására. Az elmúlt esztendőben igyekeztünk minél gyakrabban „házhoz menni”, azaz találkozni az olvasókkal nemcsak Kolozsváron, ahol a Kolozs Megyei Tanács támogatásával megjelenik a lap, hanem Erdély más városaiban is bemutatottuk kiadványunkat, terjesztettük a Művelődést, beszélgettünk lapszerkesztési elképzeléseinkről, toboroztunk munkatársakat, gyűjtöttünk témát, egyszerűen próbáltuk az olvasókkal közösen szerkeszteni a lapot. Mert mi tagadás, a terjesztéssel még gondjaink vannak, bármennyire is jelszavunk, hogy: „Minden magyar családnak Művelődést!”

Azon kívül, hogy szeretnénk egy minél olvasmányosabb lapot havonta a közművelődés iránt érdeklődők asztalára letenni, a jövőben még tematikus mellékleteket is meg fogunk jelentetni, például a hazai Magyar Házak életéről, a kulturális civil szervezetek által az idén kitüntetettek méltatásairól, valamint Erdély különböző régióinak kulturális életéről.

Szóval év vége van, s az újév küszöbén állunk. Kívánok minden kedves olvasónknak a magam és kollégáim nevében bort, bűzát, békességet és nagyon boldog újesztendőt. És még azt kívánom, hogy az elkövetkező 12 hónapban minél több meghitt pillanatot töltsenek a Művelődés társaságában.

Molnár Attila |

Az Erdélyi Kézműves Céh

„S

zeretnők bírni a bizalmat, mely aláírásunkat kezességnek tudja arra, hogy tartalmában csak értékeset és jót, különben csak igazán szépet és művészet adhatunk.” (Az Erdélyi Szépműves Céh alapítói nyilatkozatából. 1924)

Az Erdélyi Kézműves Céh 2005 őszén alakult meg a szovátai Teleki Oktatási Központban kézművesek, iparművészek és civil szervezeti képviselők jelenlétében, majd 2007-ben jegyezték be a székelyudvarhelyi cégbíróságon.

Célja az erdélyi kézműves mesterek, népművészeti tárgyalakotók, hobby- és iparművészek érdekképviselete, függetlenül azok etnikai vagy felekezeti hovatartozásától.

Az első évek adatgyűjtéssel, a kézműves társadalom megismerésével, igényeinek felmérésével teltek. Ebben a folyamatban kiemelt támogató szerepet játszott az akkor már számos programot működtető Artera Alapítvány. Ebben az időszakban körvonalazódott az a tény, hogy az egyesületnek nem szabad ernyőszervezetként meghatározni magát, ugyanis ez alá-felülrendeltséget jelentene a többi szakmai szervezettel való viszonyában. Ezért olyan regionális fórumként kell működnie, amely felméri mindazokat az általánosan jellemző igényeket, amelyeket a helyi szervezetek struktúrájuk vagy kapacitásuk folytán nem tudnak kellőképpen kielégíteni, és ezekre a

hiányosságokra épít képlékeny programokat. Így történt, hogy az országban elsőként építettük meg a kézművesek virtuális katalógusát, melyben a mesterek elérhetőségei mellett az általuk készített termékekről is közzeltünk fotókat, nagy segítségére lévén a vásárok szervezőinek, tematikus boltok működtetőinek, ezáltal pedig a kézműveseknek.

Az egyesület 2007 nyarától inkább Kolozsváron tevékenykedik. Itt kezdtük el az Erdélyi Néprajzi Múzeum által évi rendszerességgel szervezett kézműves vásárok mellett kisebb, de gyakoribb vásárok szervezését. 2010-ben elhoztuk Kolozsvárra az ONGFest-et, a civil szervezetek fesztiválját, amely több erdélyi nagyvárost érintő rendezvény-karavánná nőtte ki magát.

Szintén 2010-ben kezdeményezői voltunk, és azóta is szakmai partnerei vagyunk a Kolozsvári Magyar Napok rendezvénysorozatnak, sőt a brassói, a nagyszebeni, a kalotaszegi és a nagyváradai (Szent László) Napok keretében zajló kézműves vásárok szervezésében is részt veszünk. Évente megszervezzük az egyre nagyobb sikernek örvendő SzalonnaFeszt-et, amely révén a minőségi, házi készítésű élelmiszerek fogyasztásának fontosságára igyekszünk felhívni a figyelmet, alkalmat adva a különböző hústermékek készítési fortélyainak bemutatására.

Emellett alkotói versenyeket hirdetünk, kerekasztal-beszélgetéseket kezdeményeztünk, és folyamatosan dolgoztunk a kézművesség és a turizmus egymáshoz való közelítésén, ebben látva a tárgyi kultúránkat éltető, az évszázadok alatt felhalmozódott és letisztult technikai és szellemi tudás megmaradásának zálogát.

A Bethlen Gábor Alap támogatásával 2013-ban sikerült létrehozni az adatbázist és kiadni egy katalógust, amely azoknak a mestereknek az elérhetőségeit tartalmazza, akik saját műhelyeikben is fogadnak látogatókat, mesterség-bemutatókat vagy akár képzéseket, gyermekfoglalkoztatásokat

Alkotó: Szabó Erzsébet (Bimbi). Artera Alapítvány, Sepsiszentgyörgy. Kép: Pintohorse

vállalnak. Úgy gondoljuk, hogy ez a projekt, amely a *Nyitott Műhelyek Erdélyben – kézműves mesterek nyomában* nevet kapta, talán megmentheti a turisztikailag eddig kevésbé látogatott falvak egyes kézműves műhelyeit, valós megélhetési alternatívát kínálva a mezőgazdaság mellett. Jelenleg 170 ilyen műhelyt jegyeztünk, de a lista folyamatosan nő, a programba bárki beiratkozhat a www.openworkshops.ro honlapon.

Az egyesület honlapján (www.kezmuvesseg.ro) 2013 decembere óta közösségi webáruházat is működtetünk, ahol kereskedelmi árrés nélkül, közvetlenül az alkotóktól lehet igényes, nagy műgonddal kivitelezett portékákat vásárolni, illetve megrendelni.

A Kézművesek Világtanácsának 50. évfordulója alkalmából 2014. október 17-én innen, Erdélyből indítottuk útjára/harangoztuk be a Kézművesek Világnapjának mozgalmát és egyben a kézműves-rendezvények „világra szóló” esemény-naptárát.

Intézményvezetők és rendezvény-szervezők, nyitott műhelyeket, programokat működtető mesterek csatlakozását várjuk a földkerekség minden szegletéből, hogy 2015. június 10-e valóban minden kézműves mesterember, alkotó ünnepnapja legyen!

Az Irán által 2010-ben javasolt, és az UNESCO keretében működő Kézművesek Világtanácsa által elfogadott időpont, vagyis június 10. eddig csak formálisan volt a kézművesek Ünnepe.

Az Erdélyi Kézműves Céh és a Romániai Magyar Kézművesek Fórumának kezdeményezésére megépült eseménynaptár az Önök aktív csatlakozásával válhat egy igazán méltó ünnep eszközévé és egyben olyan mozgalommá, amely révén talán sikerül felhívunk a fogyasztói társadalomban élők figyelmét is ennek az ágazatnak az értékhordozó szerepére mind a kulturális identitás(ok) megőrzése, mind az oktatás és a gazdaság terén.

E célból megépítettünk egy eseményportált, ahova bármely szakmai intézmény, egyesület, cég vagy fórum ingyenesen regisztrálhat, majd feltöltheti az év bármely napjára általa szervezett eseményeket. A Kézművesek Világnapjára, június 10-ére tervezett események külön kiemelésben részesülnek! Az oldal alapnyelve az angol, viszont bármilyen más nyelven is közzé lehet tenni a leírást. Webcímek: www.worldhandicraftsday.com, www.artsandcraftsday.com, www.arts-crafts-events.com

És, hogy ne csak kezdeményezői, buzdítói legyünk ennek a mozgalomnak, hanem a szervezés tekintetében is élenjárói, 2015 júniusára három különböző városban tervezzük a Kézművesek Világnapjának megünneplését, ahol köztéri vásárok, kiállítások, műhelylátogatások és kerekasztal-beszélgetések lesznek terítéken: Brassóban, Nagyszebenben és Kolozsváron.

Reméljük, hogy ez az Erdélyből útjára induló szekér lassan, de emberi

2015 júniusára három különböző városban tervezzük a Kézművesek Világnapjának megünneplését, ahol köztéri vásárok, kiállítások, műhelylátogatások és kerekasztal-beszélgetések lesznek terítéken: Brassóban, Nagyszebenben és Kolozsváron.

léptékkal bejárja a Földet, és hírét viszi a szépnek és a jónak!

Annak ellenére, hogy munkánk során számtalanszor felmerült az igény egy – a kézműveseket képviselő civil szervezeteket és állami intézményeket egyaránt szerepeltető – szakmai tanács létrehozására, eddig úgy éreztük, talán tévesen, kicsik vagyunk ahhoz, hogy ezt mi kezdeményezzük. Romániában ugyanis jelenleg sem kézműves kamara nem működik, sem pedig egy olyan országos szövetség nem létezik, amely egyenlő tárgyaló felekként ülteti asztalhoz az állami és a civil szakmai szféra képviselőit. Ezért történhet meg az, hogy 2014-ben még sem elfogadott kézművesekről szóló törvény, sem kézműves nemzeti stratégia nem létezik. A Kézművesek Világnapjának, mint mozgalomnak az elindítása viszont időszerűvé tette egy ilyen fórum/tanács létrejöttét, és úgy döntöttünk, belevágunk ebbe a folyamatba is: 2015 júniusában négy városban (Kolozsvár, Szeben, Brassó, Bukarest) tartjuk meg a Romániai Kézműves Tanács alakuló ülését (Consiliul Național al Meșteșugarilor), ahova szeretettel várunk minden kézművest, illetve az olyan intézmények vezetőit, amelyek alapító okiratában a kézműipar felkarolása is szerepel. Jelentkezni az egyesület honlapján elérhető űrlap kitöltésével lehet legkésőbb 2015. május 30-ig. (www.kezmuvesseg.ro). A rendezvényre a Kézművesek Világtanácsának (World Crafts Council) Kínában székelő soros elnökségét, valamint európai képviselőit is meghívtuk.

Szallós Eszter, a népi művészetek mestere Magyarvistából

Bábszínház az egész világ (9.)

Emlékezés és decemberi bábos hagyományok

December 5. – Kovács Ildikó bábrendező születésnapja

A betlehemezés eredete

Karácsonyi dramatikus szokásaink

Decemberben, karácsonyra készülődve minden család megemlékszik azokra, akik már nincsenek köztünk. A bábosok népes családja mikulásvárás idején Ildikóra, Kovács Ildikóra, „a bábszínház nagyaszonyára”, Kovács Ildikó bábrendezőre emlékszik. December 5-én született, 1927-ben. Szilágyi Júlia, irodalomkritikus, esszéíró, egyik legjobb ismerője, legközelebbi barátja a következő sorokat írta nyolcvanadik születésnapjára: „Nem ismerek nála természetesebb, nagyvonalúbb emberi lényt, akinek szakmai kiválósága ennyire összefüggne a jellem, az egyéniség kevésbé – talán

egyáltalán nem – mérhető értékeivel. Kimeríthetetlen lelki tartalékaival. Intuíció és értelem segíti, hogy felismerje, kövesse azt, ami életében mindig a legfontosabb volt és maradt: „a lényeg”, hogy kedvenc szavát idézzem. De hát mi a lényeg? A játék. A felelősség. Így együtt. Meg a bizalom és gyöngédség. Az igazi tudás: az emberek és dolgok mély megértése, az, amire nem az iskola tanít, hanem talán inkább a föld, a víz, az ásványok, a fény, a fák, a füvek, a zene és a csend, egy gyerekrasz naiv zsenialitása, meg éppen az a könyv, amelyik valakinek éppen akkor kell, és

Jelenet a sepsiszentgyörgyi Cimborák Bábszínház Az Ég öllekezett ím akkor a Földdel című előadásból.
Rendező: Nagy Lázár József. Tervező: Simó Enikő

egy tál meleg étel, bármikor, bárkinek. (...) Ildikó úgy nevel, hogy nincs szüksége nagy szavakra. Sosem hallottam tőle semmit, ami nagyképű vagy tudálékos volna. Megfog egy tárgyat, és a tárgyból bábú lesz, felmutatja a bábút, és a holt anyag életre kel. Akik pedig ezt érzik, a tisztaságot, az erőt, persze, hogy a gyerekek, az ő legodaadóbb barátai. Ő az, akit a járnai tanuló kisded éppúgy megért, mint a legképzettebb esztéta. Mert Ildikó felfedezi, felszínre hozza, felszabadítja minden odafigyelő embertársában a legjobbat, a legőszintebbet, a gyermeki készséget az önfeledt öröme.” (Szilágyi Júlia: Ildikó? Ildikó!, Jegyzetek az akváriumról, Komp-Press, Kolozsvár, 2010)

Kovács Ildikó előadásai mindenkivel megszerettették a bábszínházat. Gyermekkel, felnőttel egyaránt. Kolozsvári otthona olyan volt, mint egy varázslatos, egyedi hangulatú kis sziget egy szürke tömbház-negyed negyedik emeletén. Belépve az átlagos lépcsőházból a lakásába, Alfred Jarry tekintett ránk, a plakát fölött szélcsengő csilingelt, illóolajok illata járta át a levegőt. Csodapolcokon sorakoztak Ildikó kincsei: bábuk, népművészeti alkotások, gyermekjátékszerek, azoknak a tárgyaknak a gyűjteménye, amelyekről egy interjúban így beszélt: „Vagy gyerekek készítették, vagy gyerekeknek készültek, bennük van a természet gazdagsága, a hagyomány gazdagsága, ráadásul mindeniknek külön története van”. Ide tért mindig haza Kovács Ildikó. Itt élt, alkotott, és itt segítette, nevelte, bátorította művésznemzedékek sorát. Itt írta legutolsó bábélemlőjét, a *János Vitézt*, 2008. január 24-ig. A munkája félbe maradt, alkotótársai fejezték be. Kovács Ildikó a Házsongárdi temetőben nyugszik, síremléke különleges helye a temetőnek. Fejfáját Pilári Gábor bábművész faragta. Aki ellátogat

*A Mária-figura bólogatva
üdvözölte a pásztorokat,
királyokat, és átvette
tőlük ajándékaikat.*

*Megszületett a
Máriácska-játék, amely
Franciaországban a
marionette elnevezést
kapta. Később minden
zsinóros bábút
marionettnek neveztek.*

Jelenet a sepsiszentgyörgyi Cimborák Bábszínház Az Ég ölelkezett ím akkor a Földdel című előadásból. Barabás Zsolt felvételei

hozzá, kopjafa szárnyainak csilingelő muzsikája fogadja, a növények alól apró tárgyak kandikálnak ki, angyalkák, manók, díszitököcskék, gyurma- és papírfigurák, amulettok. Fenyőillat van. A fejébe Kovács Ildikó szavai vannak bevésve:

„Hinni kell a bábuban,
hinni kell az életében,
hinni kell a játék erejében.”

Assisi Szent Ferenc betleheme

„1223 karácsonyán Itáliában Assisi Szent Ferenc, a ferences rend alapítója a Greccio erdő barlangjában mondta az éjfél misét. Az életnagyságú Mária- és József-szobor közé valódi jászolt helyezte, amelyben életnagyságú gyermekszobor mosolygott. A jászol mellé élő jószágokat: tehenet és szamarat vezettek. A jászol felett láthatatlan zsinogen függő kis angyalbábú emelkedett a levegőbe. Greccio pásztorai fáklyával a kezükben vonultak fel az első megelevenedett jászol előtt. A karácsonyi jászolállítás rövidesen Európa-szerte elterjedt. A figurák mérete közben kisebb lett. A láthatatlan zsinogokra mind több angyalt erősítettek, és mozgatni kezdték őket. Zsineget kaptak a pásztorok és királyfigurák is, hogy felvonulhassanak a jászol előtt. A Mária-figura bólogatva üdvözölte a pásztorokat, királyokat, és átvette tőlük ajándékaikat. Megszületett a Máriácska-játék, amely Franciaországban a marionette elnevezést kapta. Később minden zsinóros bábút marionettnek neveztek. A Betlehemes játékokat eleinte csak zene vagy ének kísérte, később a párbeszéd is helyet kapott bennük. Az 1300-ból származó

Picara Justina című spanyol kóperegény megőrizte egy ilyen előadás pontos leírását. Justina, a hősnő elmondja, hogyan tudott bábjátékos édesapja két bábú helyett is beszélni. Az egyik bábú helyett saját természetes hangján szólt, a másikhoz a szájába vett kicsi sippal csipogóvá tette hangját. A liturgikus marionett-játék sokáig nagyon népszerű volt. A londoni Szent Pál-katedrálisban pünkösdkor, húsvétkor az oltár előtt zsinogenes bábokkal jelenítették meg a két ünnep történetét. Spanyol-, Francia-, Olasz-, Német-, Morva-, Orosz- és Lengyelországban, valamint Portugáliában, Tirolban ezek a játékok a karácsony eseményeit elevenítették fel. Amikor aztán Luther szembeállt a katolikus templomok szentkép- és szoborkultuszával, a marionetteket kutasította a szentélyekből. Mivel az ellenreformáció számos lutheránus és kálvinista újítást és tilalmat átvett a katolicizmus megszilárdítása céljából, a tridenti zsinat is betiltotta a templomokban bemutatott marionett-játékokat. A hit népszerűsítése lehetővé tette a marionett-játék európai felvirágzását, a tilalom pedig még nagyobb lendületet adott a műfaj továbbterjedésének. A bábuk kikerültek a templomok elé, a piacterekre, majd elindultak az országutakon, hogy újabb és újabb nézőket hódítsanak meg. A bábjáték elvilágiasodott, egyre nagyobb szerepet kaptak benne a szolga és kópé figurák, a későbbi bohócok, komikus bábuk ősei. Idővel ők lettek a darabok főszereplői, önálló hősként saját életüket élték. A keresztény liturgikus bábjáték főleg a falvakban élt tovább, a marionettet

felváltotta a pálcás, kesztyűs vagy fakánál bábu.” Így foglalja össze Kazanlár Emil a *Bábjáték-műhelytitkok* című könyvében a bábmozgató betlehemes játék történetét.

Népi bábjátékunk, a bábáncoltató betlehemezés

A bábáncoltató betlehemezés az egyetlen népi bábjátékunk. Hagyományörző csoportok, néprajzosok, pedagógusok, bábos szakemberek igyekeznek életben tartani ezt a kihalófélben lévő néphagyományt. Hivatásos bábshínházak decemberi műsorában is gyakran szerepel olyan előadás, amely a népi bábjátékból ihletődött. Hagyományosan a betlehemesek karácsony táján egy kis bábshínpaddal (templom vagy jászol alakú, fából vagy kartonból készített doboz) házalnak, és előadják egy pásztorjátékba helyezve a Kisjézus születésének történetét. A bábjáték színterére templom vagy jászol alakú, benne gyertyával világított, mohával, szalmával kibélelt jászolban fekszik a kis Jézus-szobor. Mellette Mária, József, néhány bárány, esetleg ökör és egy számár. A betlehemes színpad-szekrényen lévő lyukak és járatok alkalmassá teszik az apró teret arra, hogy a benne lévő kis bábuk egyszerű mozgásokat végezzenek. A bábuk maguk is rendkívül egyszerűek. Felöltöztetett fakanálra, vagy a csuhébabára emlékeztető kis fatestű figurák, szőrmével, papírral, szövettarabokkal burkolva. A bábmozgató betlehemes játék eredeti formájában a betlehemezők kórusa mondta vagy

Kovács Ildikó bábrendező (1927–2008)

énekelte a misztériumból kialakult játékok szövegét, ezt a történetet illusztrálták a bábuk. Néma vagy párbeszédű játékként maradt fenn napjainkig. Mária és József szálláskeresése, a Pásztorok és a Királyok érkezése a bábjáték alaptörténete. Az Angyal hozza a hírt, ébreszti a Pásztorokat, vezérelti őket a jászolhoz. Játéka a kisdéd köszöntése, tánc vagy két Angyal páros tánca, de egyes vidékeken kis fakardjával vezényli a betlehemes mellett álló Pásztorok énekét. A bundás pásztorbábuk is táncolnak, a sínekben egymáshoz közelednek, távolodnak, emelkednek, összekoppannak, ritmusos kopogásuk kísérik a ritmusos éneket. Az Öreg pásztor süketsége miatt félreérinti a többiekét, kitekeri a szavai-

„III. PÁSZTOR: Gyere Öreg, Betlehembe, kis Jézust imádni!

ÖREG: Hova-hova? Debrecenbe kispipát csinálni?

IV. PÁSZTOR: Nem Öreg, Betlehembe, kis Jézust imádni!

ÖREG: Aha, tudom már, oszt merre kell oda járkálni?

II. PÁSZTOR: Arra Öreg, merre a menyeyei harang szól!

ÖREG: Amerre a tanyai kolomp szól?

III. PÁSZTOR: Nem, arra, merre a menyeyei harang szól!

ÖREG: Aha, tudom már, oszt melyik ott a kis Jézus?

IV. PÁSZTOR: Ott Öreg, az a fényes!

ÖREG: Az a kényes?

IV. PÁSZTOR: Nem Öreg, az a fényes! (Koppantás.)”

(Forrás: „...hanem vagyok Úristen követje...” A téli ünnepkör dramatikus szövegeiből *Nemzetközi Betlehemes Találkozók játékszövegei, Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus Budapest, 2009 Túrterebesi betlehemezés, Felsőtisza-vidéki játék, Szatmár megye*)

Heródes az egyik legkülönlegesebb bábu, a feje külön áll, hiszen a Halál kaszája alatt legurul testéről. A drámai hatás annál is nagyobb, hogy a fej egy zsinórral a testhez van rögzítve, és ott marad lógva, mozogva, de mégis elkülönülve a testtől. Ez a megoldás emlékeztet arra a passiójátékra, amelyet Solymossy Sándor néprajzkutató említ a *Bábjáték a misztériumok – a dráma történetében* című írásában. Egy olyan szicíliai Krisztus bábúról ír, amelynek levétele a keresztről különlegesen meg-rázó drámai játék volt, mert végtagjai mozogtak, a feje pedig „... mikor a papok kimondták a consummatum est-et, lebillent. A feszület mögött elrejtőzött egy klerikus s az addig feszesen álló

**Az Angyal hozza a hírt,
ébreszti a Pásztorokat,
vezérelti őket a jászolhoz.**

**Játéka a kisdéd
köszöntése, tánc vagy
két Angyal páros tánca,
de egyes vidékeken kis
fakardjával vezényli a
betlehemes mellett álló
Pásztorok énekét.**

zsineget megeresztve, a fej magától előre billent. Hihetetlen mély hatása volt. Minden alkalommal a tömeg zokogásban tört ki...” Az Ördög bábu verekszik Halállal a Heródes testéért, majd elcipeli. Más vidéken az Ördög a Kéményseprővel verekszik, ennek a jelenetnek nincs magyarázata, csak a közönség szórakoztatására történik, és természetesen a kéményseprő győzelmével ér véget. Dunántúlon két menyecskének öltöztetett kisasszonybábu is szerepel a bábáncoltató betlehemes játékban. Énekszóval mutatják be őket:

„Jutka, Marinka, sör, bor, pálinka jó volna.” Molnárlegény zsákkal a hátán, esetleg asszonyával kettesben, csuhás barát egészítheti ki a szereposztást. A Kislackónak, Kismiklósnak, Sekrestyésnek vagy Dékánnak nevezett kéregető bábu a betlehemes játék végén kalapoz, azaz kis dobozzal, tányérkával, zsákocskával a derekán kéri a „gyertyára valót”, avagy a házigazdához szól:

„Tisztelt házigazda, pénzt vár az ereszény,

Mely rézből készült, kifaragott, megéhezt edény,

Tudjuk, hogy az új bankó száz forintból áll,

Ha bukszánkba tenné, bizony nem volna kár.”

Egyes betlehemes játékok végén az adománygyűjtés után a bábu a rászerelelt kis koppantóval oltja el a színpadot megvilágító utolsó gyertyákat. Felvidéki bábos betlehemezők áldó énekkel zárják játékokat:

„Dicsértessék a Jézust, Krisztust, adjon az Úr Isten mindnyájunknak boldog Karácsonyi Ünnepeket. Ezt kívánják a Betlehemesek! Isten áldja meg a háznak gazdáját, Ökrét, szamarát és minden jószágát, Hogy baj ne érje állatba, ne verve, Hogy boldog legyen az Új esztendőben.”

Laczkó Vass Róbert

Nyitott szemmel XIII.

Doktor Fehér Ember

1. rész

Manapság szinte divattá vált szidni a kelet-európai egészségügyi rendszerek állapotát, amelyek súlyos alulf finanszírozottságuk, diszkriminatív egyenlőtlenségeik, a rájuk telepedő bürokrácia és a kritikus méreteket öltő agyelszívás ellenére még mindig képesek ellátni alapvető feladataikat. Az ellátás minősége sok kívánnivalót hagy maga után, a betegek többsége azonban még így is hozzájut a legszükségesebb kezelésekhöz, életmentő beavatkozások esetén pedig – néhány sajnálatos, emberi mulasztással és gondatlansággal is magyarázható, kirívó példát leszámítva – idejében eljutnak a megfelelő intézményekbe. Hogy ez mennyire nincs így a harmadik világ országaiban, és mennyire nem jelent semmit az egészséges életmódhoz, ezen belül pedig a megfelelő orvosi ellátáshoz való alapvető emberi jog annak függvényében, hogy épp

hová születik az ember, arról válságövezetekben vagy mély szegénységben élő közösségekben önkéntes munkát végző orvosok tudnak hitelt érdemlően tanúskodni. Közülük való dr. Turóczy Ildikó családorvos, aki a Györkös Mátyi Albert Emlékház Nyitott szemmel c. beszélgető sorozatában kamerunai szakmai tapasztalatairól és egy sajátosan szerveződő etnikai közösség hétköznapjairól osztotta meg rabul ejtő, tanulságos, olykor mulatságos, máskor torokszorító történeteit.

Laczkó Vass Róbert: Missziós orvosnak lenni nem egyszerű döntés, az ismeretlen terepen való helytállás komoly szakmai és emberi kihívást jelent nap, mint nap, ám ismerve az itthoni egészségügyi rendszer buktatóit, Romániában a családorvosi szolgálatnak is megvannak a maga sajátos, naprakész izgalmi. Hogyan jut arra az elhatározásra egy erdélyi magyar orvos, hogy hagyjon csapat-papot, és Afrikában próbáljon szerencsét?

Turóczy Ildikó: Humoros történet az enyém, tele meglepetésekkel, izgalmakkal és véletlenekkel. Kezdjük mindjárt a családorvoslással. Mindig nagyon szerettem a hivatásomat, és nagyon jól éreztem magam a helyemen, egészen addig, amíg a jelenlegi egészségügyi rendszer rá nem kényszerített, hogy elhagyjam. Úgy erőltetett rám dolgokat, ahogyan már nem tudtam és nem kívántam megtenni, ezért kiléptem a rendszerből, pedig akkorra már két rendelőt is működtettem két műszakban: az egyiket Kézdivásárhelyen, a másikat pedig egy közeli községben, Ozsdolán. A városi rendelőm épülete a sajátom volt, így az ingatlan árából úgy gondoltam, oda megyek orvosolni egy időre, ahol nem kényszerít rám senki semmit. Erre volt a legjobb lehetőség az önkéntes munka. Szerencse is kell hozzá, mert nem minden önkéntes munka szabálymentes. Kaptam

Turóczy Ildikó és Laczkó Vass Róbert a Györkös Mátyi Albert Emlékházban.
Molnár Ferenc felvétele

egy hosszú listát a lehetőségekkel, és egyet kiválasztottam közülük.

LVR: Ráböktél az egyik tételre, hogy na, most akkor legyen ez?

TI: Egy AIDS-megelőző program volt a misszió lényege. Nem bántam, hiszen így legalább többet fogok megtudni erről a betegségről. Bejelentkeztem hát az Egyesült Államokban bejegyzett humanitárius szervezethez, ők pedig elfogadták a jelentkező lapot, és közölték, hogy tanuljak minél többet erről a betegségről. Néhány hónapra rá már indulnom kellett volna, itthoni dolgaim azonban addigra nem rendeződtek, így halasztást kértem, közben pedig férjhez mentem, és a második, decemberi terminus pedig az ünnepek miatt vált lehetetlenné. Külön tölteni egy házasságban a legelső karácsonyt mégsem illett volna...

LVR: Úgy kezdődött minden, hogy mindjárt be is fejeződött?

TI: Majdnem. Készültem is már Nepálba, van ott missziós munka bőven, amikor érkezett a hír az amerikai szervezettől, hogy áttanácsoltak Afrikába. Meglepő fordulatot vett az ügy, én pedig bejelentkeztem az afrikai szervezethez is. Akkor még eszembe sem jutott, hogy vízumra is szükség lehet.

LVR: Fogadni mernék, hogy eszed ágában sem volt éppen Kamerunba menni. Nem volt alternatíva egy jól fizető praxis Nyugat-Európában? Bűvöli rendesen a szakmát a pénzkereseti lehetőség, a friss diplomások is csomagolnak és mennek odaát, miért ne tenné a gyakorlatot szakorvos?

TI: Dolgozni szerettem volna – szabadon. Mégis miért mentem volna Nyugatra? Egy gondom volt csupán: a kameruni vízum, amiről kiderült, hogy szükséges és Moszkvában kell beszerezni...

LVR: Oroszország is vízumköteles ország a számunkra! Barátaimtól tudom: ott nagyobb a paranoia, mint egy amerikai vízumkérelemnél. Aki csak azért szenved végig a többszöri visszautasítást, hogy egy újabb vízumot szerezzen Moszkvában, többet fog sóhajtozni, mint Csehov Három nővére összesen!

TI: Nekünk szerencsénk volt. Amerikából közölték: ne aggodj, nincs reptéri vízum, Afrikából pedig megnyugtattak, hogy majd lesz! Úgy döntöttem, az afrikai félnek hiszem el, amint üzen, így megvettem a repjegyeket, és amikor megérkeztem Dualába, tényleg volt reptéri vízum. Elintézték. Hivatalosan ez lehetetlen, de meg lehet ott is beszélni a dolgot.

LVR: Megérkeztél a check-pointhoz, és beragasztották az útlevelédba, mint egy bélyeget?

TI: Eleinte tébláboltam, hiszen vízum nélkül nem léphetem az országba. De mivel az egyetlen fehér bőrű nő voltam

Polycarp, az intézmény egy személyben

a fedélzetről, az afrikai szervezet titkára nyilván felismert, és intett, hogy oké, jön a vízum! És jól belepecsételték az útlevelembe.

LVR: Mi a szervezet neve, amely ily könnyedén intézi a vízum-ügyeket? Sose tudni, mikor megy az ember Kamerunba...

TI: Hivatalosan CAMCWEMEF NGO – meg sem kísérelném kiejteni –, de Polycarp a becsületes hétköznapi neve.

LVR: Azaz két lábon járó szervezet, amely egy személyben elnök, titkár és számlavezető?

TI: Ezt a szót, hogy „számla” kéretik most rögtön elfelejteni.

LVR: Szóval egymagában érkezik Erdélyből egy orvos Kamerunba, van egy önjelölt szervezet, amely a Polycarp névre hallgat, aztán elvisz valahová az őserdőbe kutatómunkára – nincs ebben egy adag fatalizmus?

TI: Ha elvinnének a dzsungelbe, annyi tapasztalattal jöhetnék vissza onnan, amennyivel... talán már nem is jönnék!

LVR: Nem ismerem a kameruni dzsungeltörvényeket, a kérdésem is ennek megfelelően óvatos: nem volt benned félelem...?

TI: Inkább kíváncsiság! Eszembe sem jutott, hogy félnem kellene: rengeteg ember vett körül. Nem is a dzsungelbe mentünk, hanem úgy heten vagy nyolcan bezúfolódtunk egy rozoga autóba, és elporoztunk Limbébe.

LVR: Vagyis csak úgy mentetek valahová...

TI: Fogalmam sem volt, mekkora távolságot tehattünk meg, de zötykölődtünk legalább másfél órát. Késő este volt, mire megérkeztünk a városba, fáradt is voltam nagyon, arra tudtam gondolni csupán, hogy a pénzemem és minden fontos iratomat be kellene varrnom a ruhámba, mert az amerikai figyelmeztetés szerint Kamerunban lopnak. A végén már ezzel sem törődtem, fáradt voltam, és gyorsan elaludtam. Reggel persze megvolt mindenem, így indultunk aztán a párszáz kilométernyire lévő célállomásunk, Esu felé.

LVR: Most jön a dzsungel?

TI: Maradjunk annyiban, hogy Bamendában, ahol autóbusszal szálltunk, össze kellett szednünk a gyógyszereket és egyéb hasznos dolgokat. Egy halom regisztrációs lapot nyomtattunk, hiszen kiderült, hogy Esuba két hónapra megyünk, ott fogunk orvosolni, és ott mindezekre szükség van. De miért éppen a feketepiacról? Nem értették, hogy mit nem értek. Ekkor határoztam el, hogy megfigyelek mindent, de kérdezni semmit nem fogok, pörögjenek az események a maguk sorrendjében, egyszer mindenre fény derül. De tők sötét volt mire megérkeztünk, csak itt-ott pislákoló némi tűz vagy valami hasonló pár vályogvaskó mellett. Ekkor megijedtem egy kicsit: ilyesmiben fogok élni két hónapig...

LVR: Esu város vagy falu?

TI: Egyik sem. Egy törzsi királyság az ország észak-nyugati határvidékén, kb. 30 ezer ember alkotja. Szerintük hatezer kilométer a birodalom átmérője, de nem hiszem, hogy ezt valaha bárki lemérte volna.

LVR: Mennyi idő kellett ahhoz, hogy egy ilyen Isten háta mögötti törzsi királyságban, Kamerun Köztársaság határvidékén hozzászokj a se nem falusi, se nem városi közönséghez?

TI: Két hónapnyi tapasztalás, jövés-menés, ismerkedés, és természetesen orvoslás kellett hozzá, hogy megszokjam őket, és megszokjanak ők is engem.

LVR: Küldetéstudatod, missziós kényszered volt, vagy inkább csak nagyon mást akartál, mint idehaza dolgozni, a szakmádnak megfelelő közép-európai kutumák szerint?

A betegellátás bizalmi viszonyt feltételez

TI: Inkább ez utóbbi, kíváncsisággal fűszerezve. Kíváncsi voltam, hogyan hat rám egy teljesen idegen kultúra. De hogy éppen ekkora szerencsém lesz, arról fogalmam sem volt.

LVR: *Hasonló beszélgetésen kérdeztem egy szintén Afrikában utazgató vendégemtől, hogy volt-e kényszerképzetük a kézmosás miatt? Más kontinensen másként szaporodnak a baktériumok, és más normák szerint fertőznek a vírusok is... hogyan reagál ilyenkor egy orvos?*

TI: Ritkán mos kezet, mert alig van víz a környéken. A közkút egyelőre messze van, de jelenleg egy okos és bölcs király uralkodik Esuban, aki Nigériában végezte a főiskolát és 48 évesen került a királyi trónra. Tudja például, hogy szüksége van tiszta vízre, sok pénzt áldoz tehát arra, hogy Esunak csatornázott vize legyen.

LVR: *Sok pénzt mihez képest és honnan? Zsebből fizet a király?*

TI: Az lehetetlen. A király nem tud zsebből fizetni, mivel ő is szegény. Egy palotában lakik, amely ugyanúgy vályogtéglából épült, mint a többi kunyhó, csak éppen bádog fedí fű helyett.

Ott a király nem attól király, hogy luxuskörülmények között él, hanem attól, hogy bölcs és jó döntéseket hoz, amikor a népének gondjai és egymással problémái vannak.

LVR: *A bádog, mint királyi luxus...*

TI: Ott a király nem attól király, hogy luxuskörülmények között él, hanem attól, hogy bölcs és jó döntéseket hoz, amikor a népének gondjai és egymással problémái vannak. A 30 ezer alattvaló két csoportra tagolódik: 15 ezer fős az őslakó közösség, ugyanennyi a nomád fuláni nép. Ez a két etnikum olykor konfliktusba keveredik, a perpatvarokat a király elé viszik, a királynak pedig az a dolga, hogy a két fél között békét teremtsen. Hallgat a vének tanácsára, hogy a nép életében fontos szerepet játszó királyi feladatoknak maradéktalanul eleget tegyen. Ettől király a király, akinek a palotájában ez idő tájt még villanyáram sem volt.

LVR: *Ott is lehet örökölni a királyi bölcsességet?*

TI: Esuban más a rendszer. A vének tanácsa választja ki az éppen soron következő királyt. Legfontosabb szempontjaik szerint egy király legyen okos és tanult, legyen egészséges,

legyen erős és legyen katolikus. És persze származzon a királyi házból.

LVR: *Milyen volt az első találkozásod Albert királlyal?*

TI: Nagyon fontos dolog, ha átléped Esu határát, első dolgod legyen bejelentkezni a királyhoz. A királynak elsőként kell tudnia bárkiről, aki a közösségbe érkezik, bármilyen szándékkal. Mi késő este érkeztünk Esuba, gondoltam, csak viccel ez a Polycarp, amikor bejelenti, hogy elmegyünk a palotába királyt üdvözölni. Kezet fogni persze nem illik a királlyal, hanem a jobb tenyérrel a bal karra kell finoman csapkodni háromszor, és közben azt mondani: beee. Szerencsére már elég sötét volt a látogatás idején ahhoz, hogy óvatosan elhagyjam az udvariassági formulát...

LVR: *A király tehát megtudta, milyen szándékokkal érkezted Esuba. Milyen volt ezek után az első munkanapod, és hogyan szembesültél a közösséggel?*

TI: Esuban nyolc naptól áll egy hét, így két vasárnapot is ünnepelnek. A 8. nap a hagyományos munkaszüneti nap, a másik pedig a keresztény vasárnap, ezen sem dolgoznak. Az első nap, amire ébredtünk, egy keresztény vasárnap volt éppen, így elmentünk a templomba, mert ez nagyon fontos. Ott ugyanúgy kihirdetik, mint a mi falusi templomainkban, ha valami történik a közösségben. Akkor éppen az történt, hogy orvos érkezett Esuba.

LVR: *Kimondta a pap bácsi, hogy megjött a doktor néni?*

TI: Nem a pap bácsi, mert alig jut neki szerep a szentmisén. A liturgia negyedórán kívül az összes esemény lezajlik nélküle, mert vannak nagyon ügyes hölgyek, akik ismeretük a közösséggel, mik az újdonságok, mire kell figyelni, mire kell gyűjteni. Közben bibliai szövegeket énekelnek a saját ritmusuk és tánclepedéseik szerint. Az egyik dalbetétre föl-kaptam a fejem: a *Blowing in the Wind* c. Janis Joplin-szám dallamára bibliai szöveget hallgatni frenetikus élmény. Azt mondtam magamban: rendben vagyunk, itt mindent lehet, igazi szabadság van, ide készültem, ide kerültem, éppen jó helyen vagyok!

LVR: *Aztán beültél a rendelőbe, fogtad a műszereket, és elindult a praxis Esuban?*

TI: Ugyan! A királytól kaptunk egy vályogépületet, mire Polycarp kijelentette, hogy mi tulajdonképpen azért vagyunk itt, hogy kórházat létesítsünk Esuban. Persze mi sem egyszerűbb, mint odamenni, ahol az égvilágon semmi sincs, és ha kér tőled a király – mert király, az van – egy egész kórházat, akkor azt mondani: két hónap múlva meglesz! Na nem, ezt felejtjük el! De mégsem: lássuk inkább, hogy mi tud ebből lenni!

LVR: *Végül mi lett belőle?*

TI: Kórház. Béreltünk egy istálló-szerű épületet, amit folyamatosan bővítettünk: leválasztottuk belőle a gyógyszer-tárat, aztán a vizsgálószobát, majd a fektetőt, ahová szép, virágos matracokat rendelt Polycarp. Volt vérnyomásmérőnk és sztetoszkópunk, és nagyjából annyi vértesztünk, amennyivel éppen dolgozni tudtunk. A gyógyszereket a takarékoság jegyében a feketepiacról vásároltuk; Kamerunban fizetős az egészségügyi ellátás, a mi betegeinknek is kellett fizetniük a kapott gyógyszerekért, mert csak így sikerült önmagunkat fenntartani, ám csak annyi gyógyszert adtunk el nekik, amennyire feltétlenül szükségük volt. A vizsgálato-kért is jól megfontolt szándékkal regisztrációs díjat kértünk, ugyanannyit, mint az állami egészségügyi pont, azzal a különbséggel, hogy hozzánk egyetlen regisztrációval bármikor és bárhányszor visszajöhetett ugyanaz a beteg ingyenes ellenőrzésre.

LVR: *Nem könnyű teher egy páciensnek abban a helyzetben, amelyben ők vannak...*

TI: Nem is mindig volt, amiből fizetniük a hatalmas szegénység miatt. Pedig az 50 kameruni frank egy euró sincsen. Erre Polycarp bevezette a hitelre való vizsgálatot és gyógyszereket. Jelentem: sose volt gond, a pénzt utólag mindig behozták! Ez azért fontos, mert a kameruni városokról folyamatosan rossz dolgokat hallunk; ebben a közösségben, ahol én voltam, sohasem loptak és nem maradtak adósok; ha nagyon lassan is, mindig behozták az adósságot.

LVR: A hagyományos orvoslásnak nyilván addig is megvolt, és továbbra is megmarad a maga sajátos szerepe a közösség életében. Te viszont a haladást képviseled, és doktor fehér ember olyasmikre is tudhatja a megoldást, amire mások nem. Téged miféle nyavalyákkal kerestek föl az emberek Esuban?

TI: Mindenféle nyavalyával. Ugyanúgy vannak ott is krónikus betegek, mint bárhol a világon. AIDS-szűrést végezni mentem tulajdonképpen, de hál' Istennek, nem csak ebből állt az orvosi munkám. Keserves tapasztalattal indult, de végül is megtanultam kezelni, például a maláriát. Ennek ott érdekes kultusza van. Aki bekerül az egészségügyi központba, mindegy, hogy milyen tünetei vannak, kezelést kap maláriára és hastífuszra. Senkit nem érdekel tovább, hogy éppen a kisujjad fáj. Ennek van jó oldala is: gyakori jelenség, hogy az emberek átvészelik az említett betegségeket, és megmaradnak tünetmentes hordozónak. Ilyenkor egyáltalán nem árt, ha kezelést kapnak. Az egészségügyi pontnak ennél sokkal több szerepe a heveny megbetegedések diagnosztizálásában és kezelésében aligha van.

Albert király a trónteremben. Turóczi Ildikó felvételei

LVR: Személygedben viszont képzett orvosa lett a közösségnek. Nem jelentettél konkurenciát a szakrális orvoslás művelő sámánoknak?

TI: A hagyományos orvoslás művelői, a jelenkori sámánok hagyományos orvosoknak nevezik magukat. Kamerun-szerre épp Esuban vannak a legtöbben, több mint ötvenen. Ők a szellemeket hívják segítségül a gyógyításhoz. Tulajdonképpen a szellemek gyógyítanak, a hagyományos orvos pedig közvetíti a gyógyító szellem és beteg ember között. Mintegy meginvitálja az emberek hitét a gyógyuláshoz, és ez nagyon fontos! Ennél több nem is történik: amuletteket kapnak, esetleg gyógyító porokat, olykor köpölyözést vagy bemetszéseket a bőrön, hogy a betegségnek legyen hol távoznia az emberi testből.

LVR: Idegen orvosként nem volt nehéz megszerezned az emberek bizalmát, amely egy természetes köteléket jelent mindig a beteg és orvosa között?

TI: Első körben kíváncsiak voltak arra, hogy milyen a gyógyszeres gyógyítás, és hogyan gyógyítunk mi. Viszont ha a hagyományos orvos azt mondja, hogy a betegség nem gyógyítható, akkor fölösleges minden egyéb kísérlet. Később olyan esetekben, amikor nem volt sikeres a szakrális gyógyítás, már eljöttek hozzánk is. Nem ingott meg a bizalmuk a hagyományos orvosban, csak a mi véleményünket is kikérték, hogy mi hogyan látjuk az esetet? Ha mi is azt mondjuk, hogy valami nem gyógyítható, akkor a helyzettel meg kell békélni. Rögtön az első héten fölkerestem néhány hagyományos orvost a saját szentélyében – így nevezik a helyet, ahol dolgoznak –, és én magam érdekesnek találom a ténykedésüket.

Hallottuk az egyik családnál, hogy a kunyhó sarkában nyöszörög valami. Talán egy beszorult állat lehet, gondoltuk, mert nagyon fura hangja volt. Rákérdeztünk, és akkor az anya kihozott egy másfél éves gyermeket.

LVR: Bizonyára volt olyan drámai helyzet, amelyet megtapasztaltál ottani működésed kapcsán, és amit nem illetlen dolog elmesélni...

TI: Mindenről szabad beszélni. Kérdeztem is tőlük, és azt felelték, hogy bármiről írhatok, ami Esuval kapcsolatos. Már a fogadtatásom is ennek a szabadságnak a jegyében zajlott: azt cselekedtem, amit jónak találtam. Az egyik történet, amit elmondanék, a következő: mindjárt az első napok egyikén érkezett hozzánk egy nagymama hatéves unokájával. A kislány nagyon rossz állapotban volt, maláriás lázban szenvedett, kiszáradt, már-már haldoklott. Nekünk akkor még nem volt infúziós kininünk, de nem akartam elhinni, hogy a gyermek azért nem kap az egészségügyi központban kezelést, mert a családnak nincs 7000 kameruni frankja. Hozzánk azért fordultak, mert hallották, hogy nálunk ilyesmit hitelben is lehet. Ahol tehát nincs pénz, ott közösségen belül is lehetetlen a helyzet.

A másik történet az én európai logikám szerint ennél is kegyetlenebb. Egyszemélyes menedzsmentünk, Polycarp mindenféle pályázatokat küldözget szerte a világra. Talált is többek között egy adakozó szervezetet, amely időnként féregűző szereket és vitaminokat küld Esuba. Nos, egy ilyen adománnyal házaltunk az elején, hogy ennek apropóján én is megismerhessem az ottani szokásokat és életformát. Hallottuk az egyik családnál, hogy a kunyhó sarkában nyöszörög valami. Talán egy beszorult állat lehet, gondoltuk, mert nagyon fura hangja volt. Rákérdeztünk, és akkor az anya kihozott egy másfél éves gyermeket. Életemben nem láttam ehhez fogható: csonttá-bőrré összeaszott pókhasú gyerek, tele mindenféle parazitákkal és fertőzésekkel. Kértük az anyát: engedje, hogy kezelésbe vehessük a kicsit. Azt válaszolta: szó sem lehet róla, hiszen láthatjuk, milyen állapotban van, hamarosan úgymé meghal, ő pedig nem költhet egy haldoklóra egy fityinget sem, hiszen ott van a másik hat egészséges gyerek, elég őket eltartani! Felajánlottuk az ingyenes kezelést, az asszony azonban hajthatatlan maradt: aki meg fog halni, az meg fog halni, ez nyilvánvaló. Fogta a gyermeket, és visszavitte a kunyhó sarkába. Ennyi...

(Folytatjuk)

Fórika Éva
Lengyel Pista

Nagymedvési karácsonyok

Az 1950-60-as években, mikor én gyermek voltam, még érvényes volt, hogy nagyhéten nem illett a fiúknak a lányokhoz menni. Karácsony szombatja sütéssel kezdődött. Sütöttek kenyeret és lepényt. Háromféle lepény volt: zsíros, szilvaízes és káposztás. Ezt adták a „csordásoknak”, a cigányoknak, vagy felválták, és úgy megették. Kenyértésztából készült, abból, ami megmaradt, hiszen amúgy is kicsit többet készítettek belőle. Kalácsot, diós vagy mákos kalácsot keveset készítettek, ritkán. Olyan volt az élet, kevés volt. Ezután készítették a tölteléket. Cserépfazékba tették, és kenyérsütés után betették a kemencébe.

Miután ez megvolt, következett a ház tisztogatása. A házak „fövényesek” voltak (döngölt föld a padlójuk). Először ki kellett seperni. Ehhez csináltak úgynevezett „ürömseprűt” a kertben termett ürömből, burjánból, többet is, egész évre való. Akkor elévették az agyagot, amit istállótrágyával kevertek össze. Meggyúrták, megdagasztották, míg nem maradt benne csomó. Megvizezték és megtapasztották vele a ház

földjét. Bényúltak az asztal, az ágy alá is, ameddig lehetett. Kicsit hagyták, míg megszáradott, majd fővényt (homokot) hoztak, amit rostával rászórtak a földre, hogy legyen tiszta.

Karácsonyfa ritka volt a faluban. Leginkább szélesebb levelű fenyőről, ami a ház mellett volt, arról szedtek le ágakat, és azokat felillesztették cserefa vagy gyertyánfa ágakra, és azokat állították fel. Megbronzozott diót, vagy egy-egy almát akasztottak rájuk. A szalancukor még nagyon ritka dolog volt akkoriban.

A lányok kivastalt ruháikat, amit az ünnepre készítettek elő, az „első házbán” kirakták a bútorokra. Fiókos szekrények, ládák, padok voltak az első szobában.

Megkezdődött a kántálás. Előbb mentek a gyermekek, úgy két óra után egészen estig. Ha nem volt hó, a sárban sokszor falábakon jártak. A gyermekek a *Mennyből az angyalt* énekelték. Azután jártak a legények. Ők leginkább a lányos házakhoz mentek, de a legényekhez is. Azt énekelték, hogy: *Szívünk vígsággal ma bétölt vagy Betlehemnek városába*. Behívták őket és megkínálták egy-egy pohár borral. Az emberek úgy hét óra után összeálltak két csoportba. Elpróbálták a Nagy éneket (*Krisztus Urunknak áldott születésén*). Mindig egyvalaki vezette, és a többi utána énekelt. Házról házra járva adományt gyűjtöttek a templomnak. Mindenki adott, ahogy tudott. Felírták, ki mennyit adott. Volt, hogy behívták őket egy pohár borra. Amikor elvégezték, sokszor már reggel felé, még ittak együtt egy pohárral, és azután mindenki hazament. A cigányok is jártak kántálni egészen sötétedésig. Úgy tíz cigánycsalád élt akkor a falu szélén. Ők cigány nyelven kántáltak, a háziak pedig lepénnyel kínálták őket.

A karácsony a harangozással kezdődött. Délelőtt tíz órakor megtelt a templom fiatalokkal, házásokkal, kicsikkel és öregekkel. Sokan jöttek haza

Nagymedvési katonák

Emlékkép régi medvési legényekről

szolgálásból, iskolából. Úrvacsorát osztottak, ez 12-ig tartott.

Egy óraker már elkezdődött a tánc a kultúrházban. A lányt udvarlója hívatta, hogy tegyen bokrétát a karimás kalapjára. A legényeken volt lájbi, pricsces nadrág, csizma és karimás kalap. Máskor is tettek bokrétát, de leginkább az ünnepeken. A bokrétát egyesek a piacról vették, ez volt a „rézbokréta”. Mások piros és fehér muskátliból, vagy recés muskátliból készítették bokrétát, és azt varrták a legény kalapjára, „karimás sapkájára”. Minden lányos háznál volt akkoriban virág, muskátli. Egy órától egészen három óráig muzsikáltak, táncoltak. Akkor újból kellett menni a templomba. Azután a lányok rendre, ahogy be voltak osztva, hazavitték a két kezest és a muzsikásokat, és adtak nekik enni. négy-öt embert vendégeltek meg egy családnál. Úgy délután 4 órától aztán folytatódott a tánc egészen estig. Minden leány és minden legény kellett táncoljon. A kezes kiadta, hogy fel kell kérni, ha nem is volt udvarlója. Ha egy lány megtagadta a nappali táncot, akkor annak „le volt zárva”, aznap senki nem kérhette fel, még ha udvarolt is neki valaki.

Mikor mentek haza vacsorára, a legények hazakísérték a lányokat. Nem volt szokás, hogy a legények a lányoknál vacsorázzanak. Szégyen volt az afféle. Kivételesen előfordult még egyegy, de nem volt szokás. Nem voltak még egybekelve.

Este esmént kellett menni a lányok után. Mentünk és vittük őket a táncba.

Volt csárdás, pontozó. Közben még megállottak, ilyenkor a legények énekeltek. Kimentek vagy félreálltak egy csoportba, hogy ne zavarják a népeket. Mindig megtelt a kultúrotthon. Abban az időben Medvésnek 800-900 lakosa volt. (Ma valamivel több mint százan lakják a falut – szerk. megj.) A tánc úgy éjjel tizenkettőig tartott. Akkor a legények a muzsikussal mentek Isványozni. Felkerestek minden Istvánt a faluból, még a fiatalemberket is, pláné, ha tudták, hogy van jó bora. Énekeltek egy köszöntőt, ittak együtt egy pohár bort.

Másnap ismét ugyanúgy tánc volt, és azután jártak a Jánosokat köszönteni.

Szokásban volt, hogy estefelé az utca két oldalán csoportokban mentek a legények és énekeltek. Mentek hazafelé, vagy mentek a lányokhoz, vagy kijöttek a lányoktól, és mindig énekeltek. Abban az időben minden második, harmadik házban volt éneklés. Énekeltek a régi népdalokat. Mindenkinek megvolt a nótája. Tudták, hogy melyik nóta kié, ki hozta a faluba. Szinte mindenik énekről tudták, hogyan került a faluba.

Lejárt a háromnapos ünnep, és akkor a legények felkészültek aprószentezni. Harmadnapon este a táncban kimondták, hogy „Menyünk aprószentezni. Jösztek?” Persze, mindenki akart menni. Az aprószentezés az ünnep negyednapján volt. Összegyűltek a fiatalok a kultúrházhoz, és kiosztották mindenkinek a feladatát, a szerepét. Volt körülbelül nyolc „csendőr”, aki kellett vigyázzon a „cigányokra”, a „kezesekre” („tolvajokra”), a konyhára, ahova nem volt szabad bemenjen senki. Került szakács, aki végül főzött. Voltak „cigányok”, „cigányasszonyok”, „purdék”, jól bekormozva, beöltözve, hogy ne ismerjenek rájuk. Mindenkinek kosár volt a kezében. Ők kéregettek. Egyik adott nekik krumplit, a másik hagymát, káposztát, mindig, ami volt. A „csendőrök” hátról figyelték, de nem mentek közel,

*A kultúrotthonhoz érve
véget ért a játék.
Mindenkien elment,
megmosakodott,
felöltözött rendes
ruhába, mert meg voltak
telve sárral a játékos
dulakodások miatt.
Ezután megkezdődött
a vacsora.*

ameddig „koldultak”, vagy „loptak”. Még be-bementek egy testvérhez vagy rokonhoz, és levágtak egy darab kolbászt vagy szalonnát a közös vacsorához. A „csendőrök” aztán elvették tőlük a kosarakat, vagy ami a kosárban volt, és vitték a konyhára. Megtehették, mert volt „fegyverük” hasajóból. Mi a hasajó? Az asztal hátának az a része, amire tekertük a vásznat, az volt a hasajó. Volt likja, fel lehetett akasztani, úgy nézett ki, mint a fegyver a vállon. A kezesek kellett menjenek borért. Korsóval mentek. Minden legény számára kötelező volt, hogy adjon egy liter bort. Beadták a bort a szakácsnak, és azután kezdődött a második alkaloskodás, a játék. A muzsikások kíséretében mentek a „csendőrök”, hogy elfogják a „tolvajokat”. Láncsal megkötözték a „kezeseket”, mintha ők lennének tolvajok, és kísérték őket is, meg a „cigányokat” is. Közben a „cigányok” széndarabokkal bekormozták az utcán, akit értek az összesereglett népek közül, vagy jókora kormos sókot nyomtak az orcájukra. Eljátszották azt is, hogy egy „cigány” összeesik, és meghal. Akkor siratni kezdték: „Jaj drága apám, drága feleségem, itt hagyta!” stb. Ekkor megjött a „pap” és a „kántor”. A „papnak” könyv volt a kezében. Olvasott a halott fölött, énekelte a „kántorral” együtt, majd mondta, hogy: Íme, feltámadott. Ennek öröme aztán mindenki énekelte, és tovább is mentek. Ezt a játékot többször is eljátszották, míg körbejárták a falut. Az is előfordult, hogy elszöktek a „cigányok” vagy még a megláncolt „tolvajok” is kiszabadultak. Persze a „csendőrök” vissza kellett hozni őket, még akkor is, ha át kellett ugorjanak miattuk egy kerítést. Amíg megkerülték a falut, elkészült a finom pörköltvacsora az összegyűjtött hagymából, krumpliból, kolbászból és káposztából.

A kultúrotthonhoz érve véget ért a játék. Mindenki elment, megmosakodott, felöltözött rendes ruhába, mert meg voltak telve sárral a játékos dulakodások miatt. Ezután megkezdődött a vacsora. A legények esmént elmentek a lányok után. Lányok, fiatalasszonyok, fiatal párok mind eljöttek a táncba. Nagyon sokat és szépen táncoltak a medvésiek. Mindenki figyelte, hogy ki táncol szebben. Némelykor egy csárdás fél órát is tartott, úgyhogy tiszta vizek voltunk. Akkor kimentünk a kúthoz, a felgyürközött ingbe, és vizet öntöttünk a kezünkre, a karunkra. A hideg víz lehűtötte a vérünket. Mi nem voltunk betegek soha.

(Lengyel Pista emlékezését
Fórika Éva teszi közzé)

Gergely Zoltán

„Nem is nőttek vóna meg a törökbuzáim a kertbe’, ha nem énekeltem vóna nekik!”

Maneszes Tóth Mária karácsonyi énekei

A z 1970-es évektől kibontakozó magyartáncművelés egyik legismertebb hagyományörző énekes a magyarországi Maneszes (Tóth) Mária. Magyarországot (románul: Suatu) Kolozs megye egyik jelentős nagyközsége Kolozsvártól 36 kilométerre fekszik a Szászrégen felé vezető út jobboldalán. Lakosságának többsége még napjainkban is magyar ajkú, akik unitárius és református hiten élnek.

A falu archaikus elemekben gazdag folklórját, népzenejét és táncos hagyományait elsősorban Kallós Zoltán kutatásai tették ismertté, aki már az 1950-es évektől kezdődően előbb Jagamas Jánossal, majd egyedül vagy más kutatókkal együtt gyűjtött a helységben. Az 1970-es évek elejétől kezdődően a magyarországi táncművelés számos zenésze, énekes, táncosa és kutatója megfordult a faluban. Vakler Anna összefoglalása szerint összesen 782 énekes, 1545 hangszeres dallam változatát, 65 szövegvariánst gyűjtötték össze a településen. A kutatók e nagyon gazdag magyarországi anyagból hat népdalt rögzítettek Maneszes (Tóth) Láli Máriától. A Zenetudományi Intézetben őrzött Kallós archívumban összesen 986 magyarországi felvételt őriznek, azok közül 42 az ő neve alatt szerepel: 34 tánc- és népdal, 2 halottas dal, 2 katonakisérő és 4 karácsonyi ének.

Maneszes Tóth Mária, akit falujában a legtöbben Láli Marisként emlegetnek, 1924-ben született Magyarországon. Ötgyermekes, földműves, református családban nevelkedett, 16 évesen 1940-ben konfirmált, majd 22 évesen 1953-ban ment férjhez. Életének nagyobb részét hosszú évtizedeken át a mezőségi

földműves emberekéhez hasonlóan töltötte. Házasságából két gyermeke született, egy fia és egy lánya. Mivel férjét több mint 25 éve elveszítette, özvegyasszonyként, egyedül él saját családi házában. Előrehaladott kora miatt már nem tudja a földjeit megművelni, így a Kolozsvárt élő fia hetente hazautazik szülőfalujába, ahol igyekszik segíteni édesanyjának a ház körüli munkák elvégzésében és megszervezésében.

Kivételes tehetségére, kiváló hangjáról már kiskorában felfigyeltek a falubeliek: „... olyan kicsi vótam mind é hangya... azt mondták, nem is látszodol a fűbül, csak a nagy hangad hallszik...” Tudását, tehetségét, vallomása szerint, elsősorban édesanyjától örökölte, aki szintén nagyon jó énekes volt. „Édesanyám szípen énekel, pont úgy mind én... Nem tanított, mer megtanultam én magamtul, me édesanyám mindig énekel. Ha leül, egy ruhát, ha fodazott nekünk, vagy font künn a tornácbó... ha valamit csinált, kézimunkázott, aztán olyan gyönyörűen énekel, hogy...”

Maneszes Mária számára az éneklés a mindennapok szerves, elmaradhatatlan része volt. Tehát nemcsak a jeles napok, vidám lakodalmak, táncok és fonók nyújtottak számára alkalmat az éneklésre, hanem a mezei munkák is. „... szerette, így mikó a mezőn is kapáltunk, énekeltem, szerette [a férje]... Nem is nőttek vóna meg a törökbuzáim a kertbe’, ha nem énekeltem vóna nekik!” – jegyezte meg.

Énekes pályafutásának egyik legfontosabb fordulópontja az volt, amikor találkozott és megismerkedett Kallós Zoltánnal, aki terepgyűjtést végzett Magyarországon. Azóta folyamatosan

Maneszes Tóth Mária

járnak hozzá különböző erdélyi és magyarországi népzene-
szek, énekesek. Büszkén számolt be arról, hogy „nagyon jó
barátságbo” van Herczku Ágnessel, hírneves magyarországi
népdalénekes, aki többször meglátogatta őt énektanulás
céljából, sőt fellépett, közreműködött legutóbbi lemezének el-
készítésekor is.

Első nyilvános szereplése Bukarestben volt, még a hetve-
nes évek közepén. Azóta különböző táncházas rendezvénye-
ken Csíkszeredában, Sepsiszentgyörgyön, Marosvásárhelyt
és Nagybányán is többször énekelt már. Az erdélyi és a ma-
gyarországi népzene- és néptáncfészek, fesztiválok és fa-
lulalálkozók rendszeres meghívottja. Faluközösségében még
napjainkban is sokan felnéznek kivételes tudására, büszkék
nyilvános és televíziós szerepléseire, jól ismerik, s így kerül-
tem én is kapcsolatba vele. Amikor falujában gyűjtöttem, töb-
ben is hozzá irányítottak. Maneszes Mária elmesélte, hogy
azok a személyek, akik már többször látták a televízióban,
vagy hallották a rádióban, otthon, az utcán, munka közben
büszkén közölték vele, hogy: „Maris, láttunk a televízióban!”

Tudásáról, népszerűségéről, illetve a 2011-ben kapott Ma-
gyar Népművészet Mestere díjáról falustársai már különbö-
zőképpen vélekedtek. A legtöbben elismerték, hogy kivételes
hangja van, tehát megérdemelten nyerte el a magyarországi
nagydíjat. Mások pedig Maneszes Mária fellépéseit, külföl-
di kiszállásait nem tudják egyeztetni magyarszovátai falu-
si, gazdálkodó életmódjával, státuszával, éppen ezért sokan
szerepléseit falujában szokatlannak vélik. Habár az 1989-es
rendszerváltozás után már szabadon utazhatott, és számta-
lanszor fellépett Magyarországon is, számára mégis a legna-
gyobb élményt egy franciaországi turné jelentette.

Maneszes Mária, aki több évtizeden keresztül folyama-
tosan vezette a falujában élő énekes alkalmakat, soha sem
fektetett különösebb hangsúlyt újabb énekek megtanulásá-
ra, inkább mindig az idősektől átvett dalokat tartotta jónak,
megfelelőnek és szépnek, repertoárja viszonylag rugalmasan
alkalmazkodott a helyi közösség hagyományaihoz, másod-
sorban pedig éppen egyéni zenei igénye és ízlése határozta
meg hosszú távon saját, aktív énekrepertoárjuk alakulását.

Beszélgetéseink során derült ki, hogy emlékezete egészen
70–75 éves koráig kiválóan működött, azután fokozatos le-
épülés következett be nemcsak életterében, hanem daltu-
dásában is. Tehát a korábban jóval gazdagabb, változatosabb
folklórtudása ebben az életkorában már inkább regresszív
fázisában van. Őszintén bevallotta, hogy ő most is szívesen
megosztaná tudását helyben élő fiatalokkal, ha azok reáli-
san érdeklődnének a karácsonyi dalok iránt: „... úgyhogy má
minden kivan menve divatbul... S aztán nem is hiszik, ha
mondjuk, hogy ni ... hogy vót a műk időnkbe...”

Énekeit folyamatosan közvetítik rádióban és televízióban,
dalainak nagyobb része már az interneten is elérhető.

Maneszes (Tóth) Mária kántáló énekei

1. Betlehem kis falujába

Betlehem kis falujába,
Karácsonykor éjjelfélájába.
Fiú Isten ember lett,
Mind kisgyermek született.

Őt nevezték Jézuskának,
Édesanyját Máriának.
Ki pólyába takarva,
Lefektetve jászójba.

Angyalok (Pásztorok, valószínű összetévesztették) a falu mellett,
Báránkákat legeltetnek.
Hallották az éneket
Jézuskához sietnek.

Maneszes (Tóth) Maris, 88 éves, Magyarszovát, 2012
Kiss (Dezső) Anna, 78 éves, Magyarszovát, 2012
Nagy (Domokos) Zsófia, 77 éves, Magyarszovát, 2012

2. Csordapásztoroknak

Csordapásztoroknak, csordát őriztetek,
Csordapásztoroknak, csordát őriztetek.

Isten angyalai, jövénék melléje,
Isten angyalai, jövénék melléje.

S örömet mondani, hogy ti ne féljete,
S örömet mondani, hogy ti ne féljete.

Maneszes (Tóth) Mária, 87 éves, Magyarszovát, 2011

3. Csordapásztoroknak

Csordapásztoroknak, csordát őrizz(get)tnek,
Csordapásztoroknak, csordát őriztetek.

S éjjel a mezőbe, s nappal az erdőbe.
Éjjel a mezőbe, s nappal az erdőbe.

Isten angyalai, jövénék melléje
Örömet mondani, hogy ti ne féljete.

Mennyetek hát gyorsan, gyorsan a városba
S ott megtaláljátok, Jézust a jászójba.

Nem fekszik ő ágyba, sem friss palotábo
S nem fekszik ő ágybo, sem friss palotábo.

Szénán bágyadozik és pólyába nyugszik,
Szénán bágyadozik és pólyába nyugszik.

Nincsen őnékije, bársony takarója,
Sem a fővárosba, egy jóakarója.

Maneszes (Tóth) Mária, 88 éves, Magyarszovát, 2012
Kiss (Dezső) Anna, 78 éves, Magyarszovát, 2012
Nagy (Domokos) Zsófia, 77 éves, Magyarszovát, 2012

4. Mennyből az angyal

Mennyből az angyal, lejött hozzátok,
Pásztorok, pásztorok
Hogy Betlehembe menve, sietve menve,
Lássátok, lássátok.

Istennek Fia, aki született,
Jászolba, jászolba
Ő leszen néktek, idvezítőtek,
Valóba, Valóba.

Maneszes (Tóth) Mária, 87 éves, Magyarszovát, 2011
Kiss (Dezső) Anna, 77 éves, Magyarszovát, 2011

5. Mennyből az angyal

Mennyből az angyal, lejött hozzátok,
Pásztorok, pásztorok
Hogy Betlehembe menve, sietve menve,
Lássátok, lássátok.

Istennek Fia, aki született
Jászójba, jászójba.
Ő lesz tinéktek, idvezítőtek,
Valóba, valóba.

Maneszes (Tóth) Mária, 88 éves, Magyarorszávat, 2012
Kiss (Dezső) Anna, 78 éves, Magyarorszávat, 2012
Nagy (Domokos) Zsófia, 77 éves, Magyarorszávat, 2012

6. Mikor Szűzmárjo földön járt

Mikor Szűzmárjo földön járt,
Mikor Szűzmárjo földön járt.

Egész várost összejártó,
Egész várost összejártó.

Sehol helyét nem találtó,
Sehol helyét nem találtó.

Elment a barmok jászlához,
Elment a barmok jászlához.

De a barmok mind dörmögtek,
De a barmok mind dörmögtek

Elment a lóvok jászlához,
Elment a lóvok jászlához.

Lóvok átkozott legyetek,
Lóvok átkozott legyetek!

Hogy csak mindig dörmögjete,
Hogy csak mindig dörmögjete!

Elment az ökrök jászlához,
Elment az ökrök jászlához.

Hogy szülesse meg a fiát,
Hogy szülesse meg a fiát.

Vacsoráró szénát ettek,
Vacsoráró szénát ettek.

S az ökrök lecsendesedtek,
S az ökrök lecsendesedtek.

Ökrök boldogok legyetek,
Ökrök boldogok legyetek!

Földből borozdát vessetek,
Földből borozdát vessetek.

Tiszta búzát termeljete,
Tiszta búzát termeljete.

Maneszes (Tóth) Mária, 87 éves, Magyarorszávat, 2011.
Kiss (Dezső) Anna, 76 éves, Magyarorszávat, 2011.

7. Mikor Szűzmárjo földön járt

Mikor Szűzmárjo földön járt,
Mikor Szűzmárjo földön járt.

Egész várost összejártó,
Egész várost összejártó.

Sehol helyét nem taláto,
Sehol helyét nem taláto.

Elment a fák árnyékábo,
Elment a fák árnyékábo.

Hogy szülesse meg a fiát,
Hogy szülesse meg a fiát.

De a nyárfák mind zörögtek,
De a nyárfák mind zörögtek.

Nyárfák átkozott legyetek,
Nyárfák átkozott legyetek.

Hogy csak mindig zörögjete,
Hogy csak mindig zörögjete.

Elment a lovok jászlához,
Elment a lovok jászlához.

Hogy szülesse meg a fiát,
Hogy szülesse meg a fiát.

Maneszes (Tóth) Mária, 88 éves, Magyarorszávat, 2012
Kiss (Dezső) Anna, 78 éves, Magyarorszávat, 2012
Nagy (Domokos) Zsófia, 77 éves, Magyarorszávat, 2012

8. Úr Istennek szent Fia

Úr Istennek szent Fia,
Születék e világra.
S eljött lelkünk boldogságára.

Atya Isten tanácsa,
Régtől fogva, ez vala,
Hogy minékünk Megváltót ada.

Maneszes (Tóth) Mária, 88 éves, Magyarorszávat, 2012
Kiss (Dezső) Anna, 78 éves, Magyarorszávat, 2012
Nagy (Domokos) Zsófia, 77 éves, Magyarorszávat, 2012

9. Úr Istennek szent Fia

Úr Istennek szent Fia,
Születék e világra.
S eljött lelkünk boldogságára.

Atya Isten tanácsa,
Régtől fogva ez vala.
Hogy minékünk Megváltót ada.

Maneszes (Tóth) Mária, 87 éves, Magyarorszávat, 2011
Kiss (Dezső) Anna, 76 éves, Magyarorszávat, 2011

Gaal György |

A felújított iktári Bethlen-kripta

M

integy nyolc évi, több fázist felölelő munkafolyamat eredményeként szinte teljesen megújult a Házsongárdi temető egyik legimpozánsabb és építészetileg is legértékesebb műemléképülete, kegyhelye, az iktári Bethlen-kripta. A benne nyugvó legjelesebb személyiség, gróf Bánffy Miklós urnájának az itteni elhelyezése 38. évfordulóján, október 29-én volt a kripta ünnepélyes átadása-bemutatása.

A Bethlen családnak két ága játszott szerepet a történelemben: az iktári Bethlenek főleg a soraikból származó két fejedelem révén váltak ismertté, a címerükben szereplő hattyú miatt hattyús Bethleneknek is nevezték őket; a bethleni Bethlen családból származott a többi híres Bethlen (író, politikus), címerük alapján ők voltak a kigyós Bethlenek.

Az iktári Bethlen család utolsó férfinak, gróf Bethlen Domokos (1805–1866) megrendelésére épült a most helyreállított kripta. A dúsgazdag gróf többnyire

Bécs melletti birtokán élt, élete végén áttért a katolikus hitre, ott érte a halál, a pápai nuncius szentelte be holttestét. Utána szállították Erdélybe.

A hagyomány úgy tartotta, hogy a gróf Ybl Miklóssal tervezette meg a pompás kriptát. Csécs Kinga újabb kutatásai a családi levelezés alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a tervező az Ybllel kortárs fővárosi építész, műegytemi tanár, Szkalnitzky Antal akadémikus volt, akinek a nevéhez olyan épületek fűződnek, mint a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) fővárosi székháza vagy a debreceni színház. A neoromán stílusú épület az 1860-as évek második felében készült, s Kolozsvár egyetlen ilyen stílusú építménye. Katolikus jellegű, szentéllyel rendelkező kripta, az oltár két oldalán két koporsóhellyel, az egyik a gróf, a másik húga, Bethlen Katalin részére, akivel a család női ágon is kihalt. A bordázott kifestett boltozat alá még nyolc kriptahelyet tervezett az építész: ezek

A Bethlen családnak két ága játszott szerepet a történelemben: az iktári Bethlenek főleg a soraikból származó két fejedelem révén váltak ismertté...

Eredeti pompájában látható az iktári Bethlen-Kripta

Az utolsó simítások az újraavatós előtt

nem a szokásos fiókok, hanem a falakkal párhuzamosan kialakított polcok, ahova díszes, ötvösöktől készített ércporsókat lehetett volna elhelyezni. Az építető utódok nélkül halt meg, először a mai kriptakert területén a földbe hantolták el, a kriptá befejezése hűgára maradt, és annak leszármazottjai örökölték azt.

Iktári Bethlen Kata (1810–1871) grófnő édesanyja unitárius vallását örökölte, s ehhez hű is maradt. Első férjétől, gróf Kornis Mihály udvari kamarástól, az MTA igazgató tagjától négy gyermeke született, majd megözvegyülve 1840-ben másodszer is férjhez ment, ezúttal báró Bánffy Miklóshoz, akit az uralkodói kegy 1855-ben emelt grófi rangra. Ebből a házasságából egy leány, Erzsébet és egy fiú, György született. Bánffy Miklósné Bethlen Kata grófnő 1871-ben Budapesten halt meg, s Kriza János unitárius püspök szolgálatával temették ebbe a kriptába. Maga Bánffy Miklós (1801–1894) magas életkort ért meg, a kor szinte valamennyi rangos udvari kitüntetését megkapta, 1882-ben főpohárnok-mesterként a hét magyar zászlósúr egyike lett. A református egyházkerület főgondnokaként is áldásos tevékenységet fejtett ki. Budapesten halt meg, a Farkas utcai templomból Szász Domokos püspök temette. Kívánsága szerint nem a kriptába, hanem annak déli fala mellé.

A kriptát, a bonchidai kastélyt, valamint a kolozsvári Toldalagi-Korda palotát a grófi házaspár fia, Bánffy György gróf (1843–1929) örökölte. Ő is megkapta a legmagasabb udvari kitüntéseket: 1867-ben arany sarkantyús vitéz, utóbb

főajtónálló-mester lett, s így zászlósúr. Leghatásosabban, mint a Vöröskereszt Egylet kolozsvári választmányának elnöke és a Református Egyházkerület főgondnoka tevékenykedett. Bonchidán halt meg, a Farkas utcai templomból Makkai Sándor püspök temette, szintén a kriptá fala mellé. Bánffy György felesége, báró Bánffy Irma (1851–1875) fiatalon elhunyt. A házasságából egy Katalin nevű leány (utóbb Barcsay Tamásné) és egy Miklós nevű fiú született.

Az 1873-ban világra jött Bánffy Miklós Domokos Pál lett a grófi ág utolsó sarja, s egyben a család leghíresebb leszármazottja. Az ő pályája is

a monarchia idején úgy indult, mint apjáé: országgyűlési képviselő, majd Kolozs vármegye és Kolozsvár főispánja, császári és királyi udvari kamarás, valóságos belső titkos tanácsos, 1910-től Kolozsvár országgyűlési képviselője, 1912-től a budapesti Nemzeti Színház és az Operaház intendánsa. Őt kérték fel az utolsó, 1916-os magyar királykoronázás megtervezésére. S ha a monarchia nem omlik össze, bizonyára a zászlósúri méltóságok valamelyikét is rövidesen megkapja. Utóbb Johannita lovag, főrendiházi tag, a Református Egyházkerület főgondnoka volt. Újabb vonás életében, hogy jogi doktorátust szerzett, s irodalmi-művészeti tehetsége révén aktív szerephez jutott a művelődési életben. Újszerű irodalmi műfajokkal kísérletezett, megírta az erdélyi arisztokrácia hanyatlását tükröző regénytrilógiát. A politika terén vállalta a Trianon utáni Magyarország külügyminiszteri bársonyszékét (1921–1922), majd 1926-ban visszatelepedve Romániába, az itteni magyarság politikai vezetője lett. Budapesten halt meg 1950-ben, csak urnáját hozták Kolozsvárra, 1976. október 29-én helyezték a kriptá falába. 2000. november 25-én, a gróf halálának félszázados évfordulóján az EMKE szűkszavú márvány emléktáblát helyeztetett a kriptá déli falára, amely előtt lett volna bizonyára a gróf sírhelelye.

A kriptában helyezték el utólag Bethlen Domokos és Katalin édesanyját, gróf Bethlen Sámuelné Simén Klárát (1781–1845), a Bethlen Katalin első házasságából született egyik fiát, a

A mesteremberek a kökerítést is felújították

fiatalon, 1868-ban elhunyt gróf Kornis Ádámot, továbbá Bánffy György korán elhunyt feleségét, Bánffy Irmát, végül 1936-ban nagybarcsai Barcsay Tamást, aki Bánffy György Katalin lányának volt a férje. A kriptá szentélye mögé, a földbe került Bánffy György nővére, gróf Berchtold Richárdné Bánffy Erzsébet (1841–1913) csillagkeresztes hölgy. Feliratos bronzabláját ellopták.

A kriptát az 1960-as és 1970-es években többször feltörték, a koporsókat kiborították, legutóbb 1999-ben rendeztek fosztogatást a kriptában. Ilyenkor ajtókat, ablakokat tettek tönkre. A kriptá különben az 1980-as évekig állta az idők próbáját, azután a fedél beázásával megkezdődött a pusztulása. Az 1999-ben létesült Házsongárd Alapítvány (HA) Gergely Istvánné vezetésével a kriptá kertjében kőtárat alakított ki, majd 2006 táján a kriptá javítását is elkezdte. Megelőzően a sírkert délről beomlott támfalát, utána hátsó kerítését állította helyre. Nehéz feladat volt a főút felé kidőléssel fenyegető, bejárati kaput és díszes rácsokat közrefogó falszakasz újbóli megalapozása és visszaépítése. Magát a kriptát új bádofedéllel kellett ellátni, majd a töredező-málló kőanyag kiegészítése, pótlása következett. Gondot jelentett a talajvíz elvezetése is. Sikertelen a fémkeretes ablakokat pótolni. Utoljára maradt a belső díszfestés restaurálása. Ezt a beázások nagyon érintették. A szentélyben és a két oldalszárnyban az eredeti minták teljesen megújultak, a főhajó kék alapú csillagos boltozata csak a következő évben nyerheti vissza eredeti árnyalatait. Bánffy Miklós urnafülkéjére is méltó feliratú tábla került: „Losonczi / gróf BÁNFFY MIKLÓS / cs. és kir. kamarás, v. b. t. t.,/ politikus, író, művész, az / Erdélyi Református Egy / házköriület főgondnoka”.

A kriptá és kőtár-kertje jelenleg az Erdélyi Református Egyházköriület megváltásában van. Így természetes, hogy az egyházköriület mindenben támogatja a restaurálási munkálatokat, de Magyarország Kolozsvári Főkonzulátusa, és közvetítésével a magyar külügyminisztérium, továbbá számos közület, cég, iskola, magánszemély hozzájárult a munkálatok kivitelezéséhez.

Az átadási-bemutatói ünnepséget a Protestáns Teológiai Intézet dísztermében hálaadó istentisztelet előzte meg, ahol Kató Béla református püspök hirdette az ígét, utána Sipos Gábor, a HA elnöke szólt a kriptá-felújításról és köszöntötte a megjelent személyiségeket, támogatókat. A temetőben a kriptá előtt, nagy érdeklődéssel várt ünnepséget

Az 1999-ben létesült Házsongárd Alapítvány (HA) Gergely Istvánné vezetésével a kriptá kertjében kőtárat alakított ki, majd 2006 táján a kriptá javítását is elkezdte.

Gergely Istvánné, a HA igazgatója nyitotta meg, aki rámutatott, hogy a mostani alkalom célja a hálaadás és köszönet is azoknak, akik kisebb-nagyobb adományaikkal vagy munkájukkal támogatták a kriptá és kertje felújítását. Hangsúlyozta, hogy a kőtárra fejlődő kriptá-kert idővel Noé bárkája lesz, melyben az összegyűjtött régi kövek – bármi is következzenek be – tanúsítani fogják a Házsongárdi temető immár 429 éves történetét. A következőkben alulírott, mint a HA ügyvezető elnöke a kriptá történetét ismertette, s szólt az ott nyugvó halottak életútjáról. Ezután a köszöntő beszédek következtek, a felújítás támogatói, illetve az intézmények képviselői és a család rokoni köréhez tartozók kaptak szót. Németh Zolt, a magyar Országgyűlés külügyi bizottságának elnöke a Bánffy családról és Bánffy Miklós politikusi hitvallásáról beszélt. A hódmezővásárhelyi Grezsa István miniszteri biztos a Bánffyak nemzeti felelősségérzetére mutatott rá, s figyelmeztetett: a jeles elődök emlékének ápolása mindnyájunk kötelessége.

Répás Zsuzsanna, a nemzetpolitikai államtitkárság korábbi vezetője hangsúlyozta, hogy a múlt köveiből rakhatjuk össze nemzeti identitásunkat, csak azokon állva találhatjuk meg a helyes utat a jövő felé. Magdó János volt kolozsvári főkonzul, jelenleg a Külügyminisztérium Közép-Európai Főosztályának vezetője örömet fejezte ki, hogy sikerült Bánffy Miklóst visszahozni a kolozsváriak köztudatába. (Ehhez különben ő ugyancsak nagymértékben hozzájárult, mert meghirdette az idei Bánffy-emlékévet, s támogatta annak rendezvényeit. E sorba illeszkedik a kriptá-renoválás befejezése és bemutatója is.) A kolozsvári születésű Entz Géza művészettörténész, volt államtitkár, a Pro Professione Alapítvány elnöke szintén kiemelte a szakszerű restaurálás fontosságát, majd a kriptában nyugvók leszármazottjaként Barcsay Tamás professzor mondott köszönőszavakat. Molnár-Bánffy Kata a család oldalági képviselőjeként hangsúlyozta, hogy a Bánffy-nemzetség folytatódik, s a leszármazottakat igyekeznek Erdély szeretetére nevelni. Az ünnepséget Szabenyi Zsuzsa színháztörténész, Bánffy-kutató vezette bemondóként. A kolozsvári Református Kollégium kórusa Székely Árpád karnagy vezetésével több énekszámot adott elő a beszédek közt. Végül koszorúzás és a kriptá felújított belterének megtekintése zárta az ünnepi alkalmat.

A mostani teljességre törekvő renoválással az erdélyi főúri világ, az erdélyi és összmagyar történelmi múlt egyik fontos kegyhelyét sikerült jó időre biztonságba helyezni.

Részlet a kriptá belsejéből. Rohonyi D. Iván felvételei

Papp Annamária

A Kolozsvári Magyar Zene- konzervatórium története

Emlékezés Rezik Károly zenészre

mmár egy évszázad telt el azóta, hogy Rezik Károly hazajött szülőföldjére, felvállalva a Kolozsvári Magyar Zene-konzervatórium megszervezését. Noha már volt állása Budapesten, mégis Erdélyt választotta. Akkor még nem tudta, hogy mit hoz Trianon, de minden körülmények között vállalta a nehézségeket. De ki is volt Rezik Károly?

A néhai művész és tanár életrajzi adatait Budapesten élő lánya, Fitori Julianna bocsátotta rendelkezésünkre, miután azokat a világhálóra is feltöltötte – hadd ismerje meg a világ, ki volt Rezik Károly. A művész 1887. március 26-án született Aradon. A kiváló orgona- és csellóművész, zenetanár, karnagy, a kolozsvári zenei élet egyik meghatározó alakja, Bartók Béla kortársa volt. Életének és munkásságának

célja az erdélyi magyar zenei élet fenntartása, megtartása a két világháború között.

Arad VII. kerületében született, az elemi elvégzése után következett a Magyar Királyi Főgimnázium, amelyben reáliskola és tanítóképző is működött. Tizenöt éves korában kezdett zenével foglalkozni, először hegedűt és zongorát tanult, később pedig csellót a Krispin Zenedében. Az iskola koncertjein szóló számot is játszott, és a Fehér Szálló nagytermében megtartotta első csellóhangversenyét.

Érettségi után, 1905-ben felvételizett a budapesti Zeneakadémiára, az orgona-, gordonka- és zeneszerzés főtanfolyámokra. Orgona- és zeneszerzés tanára Koessler János, gordonkatanára Schiffer Adolf, majd Popper Dávid volt.

Rezik Károly 1887. március 26-án született Aradon.

A kiváló orgona- és csellóművész, zenetanár, karnagy, a kolozsvári zenei élet egyik meghatározó alakja, Bartók Béla kortársa volt.

Rezik Károly (jobb oldalt) az erdélyi magyar zenei élet kiemelkedő személyisége volt

A zeneakadémiai szakok elvégzése után 1909-ben külföldi tanulmányútra ment. A lipcsei Königlich Musik Konservatóriumot választotta, ahol az orgonát Karl Straube, a csellót Julius Klengel, két kiváló szakember tanította. A sikeres felvételi után orgonatanára a Tamás templomban tartotta az órákat. Az első év végén tanári oklevelet, a második végén, 1911-ben orgona- és csellóművészi oklevelet szerzett.

Csellótanára több németországi városba ajánlotta tanárnak, de mégis Budapesten telepedett le, ahol az Országos Szimfonikus Zenekar és a Népopera szólógordonkása lett. Eközben fellépett Lipcsében, Berlinben, Frankfurt am Mainban, Münchenben és Bécsben, valamint számos magyarországi városban (Budapest, Esztergom, Szeged, Szolnok, Debrecen stb.).

A kolozsvári Zenekonzervatórium igazgatója, Lavotta Rudolf 1913-ban meghívta az intézethez tanárnak. Ezt elfogadta, és 1913. december 1-jén elfoglalta a tanári állást az 1819-ben alapított Zenekonzervatóriumban gordonka-, énekkar-, kamarazene- és zenekar-tanszakokon. Közben megpályázta a budapesti Zeneakadémián meghirdetett Sidney város operájának és zenekonzervatóriumának igazgatói állását, amelyet meg is kapott, de az első világháború kitörése megghiúsította az elutazását.

A kolozsvári zeneiskolának nagyon sok növendéke volt; a tanítás mellett ő rendezte a növendék-hangversenyeket énekkar-, kamarazene-, zenekar- és hangszeres szólószámokkal. Emellett sok orgona- és gordonkahangversenyt tartott Kolozsváron és Erdély más városaiban (Arad, Temesvár, Nagyvárad, Tusnád, Kovászna, Brassó, Szeben, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely, Szatmár, Torda stb.).

A zenekonzervatórium 100. éves jubileumára készültek 1919-ben, amikor augusztus 28-án a románok átvették az intézetet. A Magyar Zenekonzervatóriumot a Karolina-téri lakásán működtette tovább az 1921. januári román kultuszminiszteri rendelet alapján. Grandpierre Emil, akkori kormánybiztos kérésére maradt Kolozsváron és folytatta az oktatást rendkívül nehéz körülmények között, főleg a tanteremhiány miatt. Lavotta Rudolf 1920-ban elhagyta Kolozsvárt, így Rezik Károlynak, az intézet új igazgatójának 400 diák tanítását kellett megszerveznie.

A román Oktatásügyi, Kulturális- és Művészeti Minisztérium engedélyével 1935-től 1945-ig Rezik magán zene- és előadó-művészeti konzervatóriumot működtetett. Tanári és

Próba közben

művészi tevékenysége mellett énekkarok és dalárdák vezetésével is foglalkozott. Legelőször a Vasúti Műhelyek dalkara hívta meg karnagyának, azután pedig az Iparos Egylet Dalkara, a Szent Péter templom férfikara és a Szent Mihály templom Erzsébet vegyes kara. Ezek a dalkarok számos kerületi és országos versenyen első díjat nyertek, például Désen, Nagyenyeden, Tordán és Segesváron. Négyszer volt magyarországi dalosversenyen: 1925-ben az Iparos Dalkarral, 1929-ben a Magyar Dalárdával, 1931-ben a Magyar Dalárdával és az Erzsébet énekkarral, 1941-ben Siófokon az Erzsébet karral, illetve a Magyar Dalárdával első díjat kaptak.

A Magyar Zenekonzervatóriumot a Karolina-téri lakásán működtette tovább az 1921. januári román kultuszminiszteri rendelet alapján.

Az 1920-as években megalakították Kolozsváron a filharmonikus zenekart, amely a zenei élet nélkülözhetetlen tényezője volt. Rezik Károly állandósította a kincses városban a filharmonikus koncerteket, és minden évadban hat hangversenyt dirigált. Számos misét, oratóriumot adtak elő, például Beethoven *Krisztus az olajfák hegyén*, Verdi *Requiem*, Liszt *Szent Erzsébet legendája*, Mendelssohn 42. *Zsoltár*, Beretvás Hugó *Szent Ferenc oratórium* című alkotását. Ebben az időben adták elő először Erdélyben, Beethoven IX. szimfóniáját a Magyar Színházban. Rezik Károly nagy sikerű erdélyi körutat szervezett 1922-ben Bartók Bélának, az ezzel kapcsolatos nyolc levél eredetijét a New York-i Bartók Múzeumban őrzik.

Beethoven IX. szimfóniáját 1927. november 29-én másodszor is előadták Kolozsváron a Magyar utcai református templomban Rezik Károly felkészítője nyomán, Dohnányi Ernő vezényletével, 240 közreműködővel.

Rezik Károlyt 1945-ben nyugdíjazták, s ettől kezdve csak egyházkarnagyként dolgozott a Szent Mihály templomban, ahol 48 éven keresztül működött és a zeneirodalom legszebb miséit mutatta be énekkarral, zenekarral. Rövid betegség után kolozsvári lakásában hunyt el 1968. július 15-én, sírja a Házsongárdi temetőben található.

Az alábbiakban Rezik Károly emlékiratából közlünk részletet a Kolozsvári Magyar Zenekonzervatórium történetéről. Ezt is a művész lánya, Fitori Julianna juttatta el hozzánk.

„A mai »Magyar Zenekonzervatórium« 1819 óta áll fenn. Az alapítási jegyzőkönyvben Erdély akkori legelőkelőbbjei szerepelnek az alapítók között. 1913-ig nem tudok sokat az intézetről, csupán annyit, ami a meglévő jegyzőkönyvekből kivehető.

1913 szeptemberében vette át az intézet vezetését Lavotta Rudolf. Én akkor Budapesten voltam, és 3 hónapon át leveleztem velem, hogy jöjjek Kolozsvárra tanárnak. Alapos megfontolás után elfogadtam a meghívást, és 1913. december 1-jén érkeztem ide, és még aznap elfoglaltam az állásomat. A csellótanszakra és kamarazeneire lettem szerződötve. Később Lavotta reám ruházta a zenekari gyakorlatot és karéneket. Amikor Farkas Ödönné súlyos beteg lett, a magasabb osztályból a növendékei (akik a kamarazene tanulásnál ismerték meg zongoraismereteimet) kérték Lavottát, hogy én helyettesítsem Farkas Ödönné betegsége alatt. Halála után pedig, miután szép eredményeket értem el a zongoratanítás terén, valósággal megrohantak a növendékek, olyannyira, hogy a háború első évében 45 növendékem volt.

Valósággal megrohanták a növendékek

Idejövetelem után proponáltam Lavottának, hogy építsük ki az akadémiai tanfolyamot, ami meg is történt minden tanszakon, teljesen a Bp.-i zeneakadémiai tananyag alapján.

További nagy terveink megvalósítását (városi zenekar, új tanerők beállítása) a háború megakadályozta.

A háború utolsó évében városi fennhatóság alá akarták helyezni az intézetet, s a dolog már annyira ment, hogy az 1918. augusztusi városi közgyűlés ehhez hozzá is járult, ellenben a minisztériumtól jött valami kifogás. Így az intézet nem ment át a város tulajdonába. A miniszteri jóváhagyás már nem is jöhetett meg, mert 1918 decemberében beállt az impériumváltás.

1919-ben nagy ünnepség keretében akartuk megülni az intézet 100 éves jubileumát, azonban az impériumváltás ezt megakadályozta. Minden intézményt átvettek, mi ellenben 1919. júliusig zavartalanul működtünk. 1919 húsvét táján harmadmagával megjelent Pop Iulian akkori polgármester, és egy nyári tanfolyam megtartásáról tárgyaltak, ami az intézetben lett volna. Az intézet átengedését illetően Lavotta igenlő választ adott. Mi a tanévet június 15-én zártuk.

Június 17-én 3 tanárral és 25-30 növendékkal megnyílt a tanfolyam. A tanfolyam, amelynek a célja tanárképzés volt, nagyon gyengén sikerült, mégis a folytatását a jövő nyárra tervezték. Közben meggondolták a dolgot, és augusztus 28-án 4 szuronyos katonával átvették az intézetet.

Én a nyári szünetet otthon, Aradon töltöttem, és csak szeptember 1-jén értesültem az átvételről. Pop Iulian akkori polgármester kérte Lavottát és engem, hogy tegyük le az esküt és maradjunk ott, mert ők megbecsülnek és a tenyerükön fognak hordozni. Lavotta az eskütételt megtagadta az én nevemben is. Erre a polgármester azt mondta, hogy csináljuk meg a »Magyar Zenekonzervatóriumot«, s a legmesszebbmenő támogatásban fogunk részesülni. Így született meg az intézet új neve: »Magyar Zenekonzervatórium«.

Intézetünket akkor a Mariánumban akarták elhelyezni. Az akkori vezetők eljártak Hirschler prelátus úrnál, aki készséggel adott helyet azzal, hogy nekik az intézethez semmi közük, csupán helyiséget adnak.

Csipkés Ilona, aki az odamenekült tanítóképzőnek volt zongoratanárnője, felajánlotta a prelátus úrnak segítségét, egyben pedig kijelentette, hogy az intézethez az ott lévő intézetek egyikének sincs semmi köze. Később kijelentette, hogy tanerőink közül Kőváry Dalmát, Ruzitska Ionát és Stritzky Lilit nem veszik át. Helyettük Donogány Valériát, Csipkés Ionát és Dr. Klumáknét alkalmazzák. Erre kijelentettem Csipkés Ionának, hogy ebbe semmi szín alatt nem megyek bele,

mert bennünket, hetünket dobtak ki az intézetünkéből, és nem engedem meg, hogy olyanok közösjék ki az említett 3 régi tanerőnket, akiknek a konzervatóriumhoz soha semmi közük nem volt. Ezt a tervet közöltem a 3 tanerőnkkel, egyben elhatároztuk, hogy a konzervatóriumot a Múzeum-téri lakásomon fogjuk folytatni, ami meg is történt. Itt folytattuk a 100 éves intézet működését minden segítség nélkül. A házban volt 3 zongora, amelyeket átengedtek tanítás céljára. Ellenértékül tulajdonosaikat ingyen tanítottuk. Ebben az évben volt 100 növendékünk. Ennek dacára a mariánumi zeneiskola is működött.

1920 májusában magához hívatott Hirschler prelátus úr, és bocsánatkérések között közölte velem, hogy csak most értesült arról, hogy mi nem a Mariánumban dolgozunk, és kijelentette, hogy ő Csipkést semmire sem jogosította fel, csak a konzervatórium elhelyezését, illetően felajánlott segédkezését fogadta el. Csipkés teljesen önhatalmúlag járt el, éppen ezért elégtételt ad nekünk Csipkessel szemben. Lavotta erre kijelentette, hogy amúgy is év vége van, hagyjuk az ügyet, és szeptembertől legyen másképp.

Ennek dacára szeptemberben a Mariánum újból meghirdette a zeneiskolát azzal, hogy ez az iskola a 100 éves zene-konzervatórium folytatása!!!

„Pop Iulian akkori polgármester kérte Lavottát és engem, hogy tegyük le az esküt és maradjunk ott, mert ők megbecsülnek és a tenyerükön fognak hordozni. (...) Így született meg az intézet új neve: »Magyar Zenekonzervatórium«.”

Erre összehívtuk a református teológia dísztermébe Kolozsvár magyarságát közgyűlésre, és ottan feltettük a kérdést: »Akarja-e a magyarság, szükségesnek tartja-e, hogy a 100 éves legelső magyar zenekonzervatóriumot továbbra is fenntartsuk? Mindenki igennel felelt, és ugyanakkor tisztázódott az intézet jogfolytonossága is. Választmányt alakítottak, és ebben az évben a növendékek száma meghaladta a 150-et. (A Mariánumban ugyanakkor 30 növendék volt.)

Emlék az 1920-as évekből

Lavotta a sok intrika és aknamunka miatt annyira elkeseredett, hogy 1920 nyarán repatriált. Én is vele akartam menni, azonban Grandpierre, akkori kormánybiztos a következő szavakkal tartott vissza: »Kérem Rezik, ameddig teheti, ne menjen el, mert ha Ön elmegy, vége itt a magyar zenekultúrának. Egyedül magával lehet dokumentálni, hogy itt

Emlékkép régi kolozsváriakkal

magyarok élnek.« Erre azt válaszoltam, hogy vagyok olyan jó magyar és szívemen viselem itteni zenekultúránkat, s ha reám szükség van, itt maradok azzal a feltétellel, hogy megszüntetik a Mariánum zeneiskoláját, és adnak nekünk 4 termet. Ez a terv annyira tetszett Grandpierrenek, hogy 2 nap múlva már a felekezeti tanács tárgyalta. Ott elhatározták, hogy a Mariánum zeneiskoláját megszüntetik, és az ott lévő tanárokat meghívják hozzánk tanítani. A tanárok összehívását Kirchknopf lelkészre bízta, az igazgatást pedig rám ruházták.

Kirchknopf összehívta a tanárokat, illetőleg mindnyájukat, azonban a mariánumbeliek közül egy sem jelent meg, ki szóban, ki írásban kijelentette, hogy a zenekonzervatóriumi állásra nem reflektál.

Helyiséget a katolikus gimnáziumban kaptunk, 2 termet. Ámbár nagyon szűkösön voltunk, növendékeink száma meghaladta a 200-at.

1921. január 29-én, a polgármesteri hivatal útján kaptuk meg a román kultuszminiszter 2835/1921 számú rendeletét, amelynek alapján jelentést kellett tennünk az intézet programjáról, a tanulók számáról, osztályokról, tanárok kvalifikációjáról, államsegélyről stb.

A vonatkozó jelentést március hó 21-én adta be a vezetőség. Ebben benne volt az is, hogy a nagy értéket képviselő ingó és ingatlan vagyont jogtalanul vették el.

Ebben az évben, dacára a szűk helységnek, zavartalanul dolgozhattunk a Farkas utcai gimnázium épületében. Augusztus hóban szabályszerűen meghirdettük az 1921/22 tanévet. Szeptember 1-jén a katolikus egyházközségtől hivatalos felszólítást kaptam, hogy azonnal pakoljunk ki onnét, mert ott tovább helyünk nincs. Ezt a határozatot az egyházközség augusztus 31-én hozta. Elképzelhető, hogy milyen konsternációt keltett éppen tanév elején. Pár nap múlva már tisztán láttam a dolgot: a Mariánum megint meghirdette a zeneiskoláját, és azt hitték, hogy mi most helység nélkül lévén, összes növendékeink oda mennek.

A gyors kidobásba nem nyugodtunk bele, és báró Jósika Sámuel főgondnok útján sikerült kieszközölni, hogy még egy

évig ott maradassunk. Ezek után a zaklatások napirenden voltak. A Mariánum valóságos terrorral igyekezett növendékeit arra kényszeríteni, hogy az ő iskolájukba iratkozzanak be, ezt a szülők és tanulók igazolták. Így is csak 30 növendéket tudtak összefogni. Nálunk ellenben a növendékek száma 226 volt.

A tanév végén a legradikálisabb eszökhöz fordultak: kitétték a zongorákat és a szekrényt a folyosóra, és lezárták az ajtókat, nehogy újra visszamenjünk. Néhai Seprődi János akkori ügyvezető elnök közbenjárására sikerült a Református Kollégiumban helyet kapni.

Az 1922-es nyár folyamán az Iparos Egylet vezetőségével folytattam tárgyalást, mire ők a legnagyobb készséggel adtak otthont az intézetnek, és ma is élvezzük jóindulatukat.

1922-ben vetődött fel a Mariánummal való fúzió gondolata. Grandpierre, Seprődi és Dr. Szádeczky voltak megbízva, hogy a tárgyalást Hirschler prelátussal lefolytassák. A tárgyalás eredményre nem vezetett. Ti. kijelentették, hogy engem tanárnak elfogadnak, de igazgatónak nem. És itt pattant ki a dolog veleje. Mindenáron az igazgatói állásom ellen törtek. Én erre kijelentettem, hogy szívesen megyek tanárnak abban az esetben, ha az igazgató olyan ember lesz, akinek ha nem is több, de legalább annyi kvalifikációja van, mint nekem. Grandpierre erre kereken kijelentette, hogy nélkülem a zenekonzervatórium nem tud létezni. Ezzel a tárgyalások megszakadtak.

1923. december 6-án a konzervatórium új választmányt kapott, akiknek odaadó munkájával sikerült az elhanyagolt (csaknem elkallódott) 100 éves intézetet újra talpra állítani. Különösen 3 lelkes ember (Dr. Koleszár László, Dr. Kiss Béla és Biasini Sándor) szívós, kitartó és fáradhatatlan munkájának volt az eredménye, akik munkát és költséget nem kímélve

„Az 1922-es nyár folyamán az Iparos Egylet vezetőségével folytattam tárgyalást, mire ők a legnagyobb készséggel adtak otthont az intézetnek.”

vezették és intézték az újraépítés nagy munkáját.

Megalakítottuk a filharmonikus zenekart, amely ma már a zenei élet nélkülözhetetlen tényezője.

Az 1922/23 évben még a református gimnáziumban is tanítottunk, mivel az Iparos egylet helyisége szűknek bizonyult. A következő évben pedig kénytelenek voltunk az uniótársainknál is tanítani.

Alapszabályainkat az illetékes hatóság jóváhagyta, jogi személyiségünk elismerést nyert, és nyugodtan dolgozhattunk. A minisztérium minden évben jelentést kért a működésünkről, és azoknak mindenkor pontosan eleget is tettünk.

Az intézet visszazökkenve a rendes kerékvágásba, a közgyűlésen Dr. Veres Ferenc egyetemi tanárt elnöknek, Dr. Koleszár Lászlót ügyvezetőnek, Dr. Kiss Bélát titkárnak, Biasini Sándort pénztárosnak választotta meg. Igazgató Rezik Károly. 15 tagú választmány és 10 tagú közbizottság működik az intézet fejlesztése és a zenei kultúra felvirágoztatása érdekében.

Kívánságaink: 1. A jogtalanul elvett ingó és ingatlan vagyont visszaadása; 2. Intézetünknek a főiskolai jelleg megadása, hogy államilag elismert oklevelet adhassunk ki, beleértve a középiskolai énektanítói diplomát is; 3. Államsegély”.

Pozsony Ferenc

A leggazdagabb magyar népballada-gyűjteményről

A ballada akkor született, amikor Nyugat-Európában kezdett felbomlani a közösségi értékrend, s az hevesen összeütközött az egyéni vágyakkal, érzelmekkel.

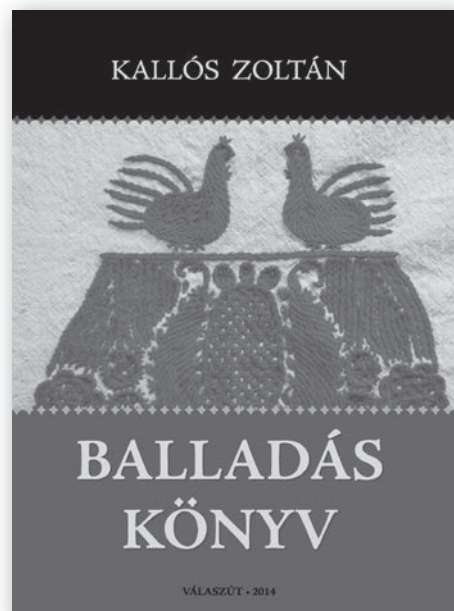
Kallós Zoltán nemrég megjelent Balladás könyve* monumentális forrásmunka, melyben a magyar népballadák elemzésével foglalkozó kutatók, különböző előadóművészek, népművelők, tanárok és tanulók több mint félezer balladaváltozatot találnak.

A balladák az európai reneszánsz korszak alkotásai, de a modern korban élő ember számára is számtalan üzenetet hordoznak, napjainkban is korszerű alkotások. A legtöbb ballada a földi ember életéről, érzelmi világáról, a tiltott szerelemről, kegyetlen anyósokról, anyákról, elcsalt feleségekről, halálra táncoltatott lányokról, gyermeküket elhagyó vagy megölő anyákról, megesett hajadonokról, magukra maradt árvákról, bátyja megmentéséért szüzességét hiába feláldozó lánytestvéréről, hajdúkkal útnak induló leányról, a hűség vagy a szeretet próbájáról, esküvőre hazatérő kedvesről, rossz-lusta feleségről, gyáva legényről szól.

A ballada akkor született, amikor Nyugat-Európában kezdett felbomlani a közösségi értékrend, s az hevesen összeütközött az egyéni vágyakkal, érzelmekkel. Amikor a meghitt érzelmi kapcsolatot házasságon kívül kereső és megtaláló asszonyt férje még elégethette, szeretett feleségét, kisgyerekének anyját, férje még falba építhette, de a közösségi normák, törvények alkalmazása már számtalan egyént tragikus helyzetbe sodort.

Vargyas Lajos *A magyar népballada és Európa* című, Budapesten 1976-ban megjelent kétkötetes szintézise azt emeli ki, hogy a népballada Nyugat-Európában, elsősorban Franciaországban alakult ki még a 14. században, előbb ott virágzott, majd onnan fokozatosan terjedt szét a kontinens keleti része felé is. Ez a drámai, tragikus elemekben gazdag népköltészeti alkotás az írott elit és a szóbeli népi kultúra találkozásából, ötvöződésemből, kölcsönhatásából alakult ki, fejlődött évszázadokon át.

A magyar népballadák ugyanakkor a nemesi és a földműves élet- és értékrend, valamint világkép drámai, lírai és epikus elemekben gazdag kifejezői is. Az európai népballadának fokozatosan sajátos nemzeti változatai is kialakultak, tehát a nyugatról érkező alkotások itt a Kárpát-medencében interferálódtak korábbi helyi költői hagyományokkal. A magyar balladaköltészetbe is szervesen beépültek a honfoglalás előtti hősénekek motívumai, a középkori keresztény, vallásos költészet, látomásos elemei, a reneszánsz földi ember érzelmei, életszerete, valamint a török, a tatár, a kuruc és a betyárvilág kalandos történései, szöveges és zenei művészete.

A magyar értelmiségi réteg tagjai csak a 19. század közepén fedezik fel a népballadákat. Érdekes történet, hogy Petrás Ince János az első legjelentősebb, leggazdagabb ballada- és népköltészeti gyűjtést épp Moldvában, az ott élő csángó magyar közösségekben végezte

Németh István, Pozsony Ferenc és Kallós Zoltán

1841-től. Míg gyűjtései sokáig kéziratban maradtak, addig Kriza János *Vadrózsák* című székely népköltési gyűjteménye már megjelenésekor, 1863-ban lázba hozta a magyar értelmiségi réteget, mert nagy örömmel és büszkeséggel fogadták a patinás, veretes, ódon, régies és metaforikus elemekben, nyelvi fordulatokban gazdag székely népballadákat. Büszkeséggel olvasták a kiadványt, tapasztalván, hogy nem csak a nyugat-európai népeknél, hanem a magyarságnál is élnek régi korok értékrendjét, életvilágát megidéző klasszikus balladák. A Kriza-gyűjtemény megjelenését követő magyar-román eredetvita még tovább fokozta ezt az érdeklődést, s azóta a *Vadrózsák* című gyűjtemény a magyar nemzeti kultúra központi, szerves részéhez tartozik, bekerült annak szimbolikus jelentéseket hordozó, közvetítő magjába. A benne közölt szövegváltozatok később bekerültek a népiszkolák tankönyveibe, s így kimerevítődtek, kanonizálódtak, széles körben és területen elterjedtek.

A magyar értelmiségi és művész-társadalom második alkalommal akkor pezsdült meg, amikor 1970-ben a Kriterion Könyvkiadónál megjelent Kallós Zoltán *Balladák könyve* Szabó T. Attila filológiai és szakmai gondozásában. Ez a kiadvány szintén lázba hozta a magyar alkotókat, művészeket, művelődésszervezőket, fiatalokat, s azóta a magyar folklorizmus, táncház-mozgalom alapmunkájává vált, számtalan kiadást ért meg, minden értelmiségi család könyvtárának megbecsült népköltészeti gyűjteménye.

Kallós Zoltán legújabb gyűjteménye tartalmazza a korábbi kiadvány teljes

anyagát, amit a szerkesztők jelentős mértékben kiegészítettek, kibővítettek újabb, eddig közöletlen szövegváltozatokkal és dallamokkal. A kiadvány összesen 550 ballada és balladásének szövegét, változatát teszi közzé, azok közül 528 variáns dallamát. Ugyanakkor 348 balladaváltozat dallama is elérhetővé vált a kötethez mellékelte lemezen, mely összesen 20 órás eredeti hangfelvételt tartalmaz.

...nem csak a nyugat-európai népeknél, hanem a magyarságnál is élnek régi korok értékrendjét, életvilágát megidéző klasszikus balladák.

A gyűjtemény szerkezete nagyvonalakban követi az 1970-ben megjelent gyűjtemény struktúráját. Régi stílusú balladák nyitják a kötetet, s e fejezetben 37 altípus 319 szövegváltozatát olvashatjuk, ahol a magyar balladaköltészet legművészei típusai kaptak helyet. *A falba épített asszony 7, A két kápolna virág 9, A kegyetlen anyós 5, A mennybe vitt leány 9, A kegyetlen anya 9, Az elcsalt feleség 22, A nagy hegyi tolvaj 23, A juhért megölt pásztor 5, A halálra táncoltatott lány 13, A gyermekgyilkos anya 9, A megesett leány 14, A három árva 44, A halálra ítélt húga 14, A két rab testvér 6, Az eladott leány 13, Az elrabolt leány 18, Az elfogott legény 2, A gazdag asszony anyja 6, A hajúkkal útnak induló leány 4, A hűség próbája 12, A szeretet próbája 9, A csudahalott 9, A talányfejtő lány*

4, Esküvőre hazatérő kedves 13, A tiltott szerelem 11, A katona-leány 2, A halott testvér 1, A gazdag feleség 6, A rossz feleség 3, A lusta feleség 5, A gyáva legény 2, A rossz férj 2, A megcsalt férj 2, A kétféle asszony 1, A házasság királyfi 2, A sokféle vőlegény 2 teljes változata olvasható.

Az új stílusú balladákat 16 altípus 187 szövegváltozata képviseli. Itt olvashatunk 21 siratóbballadát, 30 betyárballadát, *A megölt legény 15, A gyermekgyilkos anya 11, Egymástól tiltott és egymásért haló szerelmesek 12, Leányanya siralma 4, Leányságát sirató asszony 2, A bárókisasszony 7* változatát, valamint különböző szerelmi gyilkosságokról szóló drámai ének 6, kórházballadák 5, szerencsétlenségeket megverselő alkotások 8, bujdosók 8, rebénekek 20, katonadalok 15, keservesek 22 variánsát. A kiadvány szövegtárát végül is ballada- és románcselemt tartalmazó régi és új dalok zárják, összesen 56 változatban.

A kötet szakmai apparátusát Németh István állította össze Kallós Zoltánnal együtt. Minden szövegváltozat esetében közlik annak típusát, gyűjtésének helyét és idejét, előadójának nevét, születésének évét, a ballada dallamát, a kotta Magyar Néprajzi Múzeumban található számát, a MTA Zenetudományi Intézetében őrzött hangfelvétel leltári számát. A szerkesztők még közzétették 70 dallam eredeti kottáit fakszimilében, amelyeket Kallós Zoltán gyűjtött és jegyzett le terepen, valamint 1942-es gyűjtőfüzetét is. A kiadványt nagyon értékes fényképanyag gazdagítja, melyek elsősorban Kallós Zoltán legjelentősebb adatközlőiről, gyűjtési helyzeteiről, a gyűjtőről és barátairól készültek. A fotókat Kallós Zoltán, Korniss Péter és Szervátiusz Tibor készítette. Ugyanitt olvashatjuk Szabó T. Attila korábbi előszavát, tudomány- és kutatástörténeti összefoglalóját is, melyet még az 1970-es első kiadáshoz készített. Azonban ez a nagyon jelentős mértékben kibővített kötet már nem tartalmazza az egyes típusokkal kapcsolatosan akkor írott, magvas, szakirodalmi hivatkozásokkal ellátott korábbi összefoglalóit.

A kiadványt Kallós Zoltán árnyalt, személyes elemekben gazdag, meghitt hangulatú utószava zárja, melyben felvázolja a balladák gyűjtésének összetett körülményeit. Terepmunkáit megnehezítette, hogy teljesen hiányzott a biztonságot nyújtó intézményes és anyagi háttér, támasz. Ugyanakkor a hazai hatalom sem nézte jó szemmel a magyar hagyományok szakszerű dokumentálását, mivel alapvető veszélyt, állambiztonsági kockázatot látott benne, s éppen ezért folyamatosan zaklatta

Mezőségi adatközlők Buzából, Visából és Magyarzovátról

a hivatását tudatosan, megszállottan és vakmerően végző kutatót.

Kallós Zoltán 1942-től kezdődően közel hét évtizeden át gyűjtött Moldvában, Mezőségen, Kalotaszegen minden rendszeres, kiszámítható anyagi háttér nélkül. Azonban folyamatosan szakmai, emberi és morális támogatást, biztatást kapott Kodály Zoltántól, Jagamas Jánostól, Andrásfalvy Bertalantól, Martin Györgytől és Hofer Tamástól, valamint számos más, kiemelkedő magyar művésztől, értelmiségitől.

Mivel terepmunkáját folyamatos zaklatások, megfélemlítések és házkutatások közepette végezte, eredményeit magyarországi intézetek biztonságosabb adattáiraiban helyezte letétbe: hangfelvételeit az MTA Zenetudományi Intézetében, kéziratait pedig a Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárában.

Kallós Zoltán kiváló, szerencsés kezű gyűjtő, az egyik legeredményesebb terepkutatónk, aki természetességével, közvetlenségével meg tudta szólaltatni a legegyszerűbb falusi embereket is, felszínre hozta, feleleveníttette még a legrejtettebb tudásukat is. Balladaénekesei minden korosztályt képviselnek, 9-89 évesek. Terepkutatásai során soha nem törekedett a mennyiségre, hanem a minőségre. A helyszínen mindig válogatott a felhangzó folklóralkotások, változatok között, mivel akkor nem tudta egykönnyen beszerezni a hangszalagokat, kazettákat. Éppen ezért általában a legtökéletesebb változatot rögzítette magnó segítségével, de egy-egy énekest több alkalommal is felkeresett. Utószavában kiemelte, hogy a moldvai, gyimesi, mezőségi és kalotaszegi magyar falusi közösségekben általában mély érzelmi átéléssel, rendszerint többen, együtt, váltakozva

adták elő a balladákat. Terepkutatásai során azt tapasztalhatta, hogy még a balladák esetében is mindig a dallam volt az elsődleges, ahhoz illeszkedtek a szövegek.

Kallós Zoltán elsősorban Moldvában, Gyimesben, Mezőségen és Kalotaszegen dokumentálta az élő balladaéneklést. Csak sajnálni tudjuk, hogy például Felcsíkban nem végezhetett átfogóbb kutatómunkát. A legveretesebb balladaváltozatokat a moldvai csángó magyaroktól gyűjtötte össze, akik egészen a közelmúltig csodálatos világi és egyházi költészetet örökítettek, hagyományoztak mireánk, azonban a nyelváltással együtt minden magyar nyelvű hagyományuk elveszett az utóbbi évszázad forгатagában.

A kötet szögeit hitelesen, nyelvjárási formában jegyezte le és közölte, s éppen ezért magyarázó szójegyzék segíti azoknak jobb megértését. A gondosan, pontosan összeállított helység és az adatközlők jegyzékéből pedig feltárulnak még az énekesek rokoni kapcsolatai is. A kötet szakmai apparátusát szakszerűen összeállított kadencia- és szótagszám-mutató gazdagítja.

Összegezőképpen kihangsúlyozzuk, hogy a legújabb *Balladás Könyv* Kallós Zoltán életművének megkoronázása, akiben a legsikeresebb magyar balladagyűjtőt tisztelhetjük, akinek megadott, hogy Moldvában, Gyimesekben, Mezőségen és Kalotaszegen élő balladaéneklést dokumentálhasson. Terepgyűjtései azt jelzik, hogy a magyar klasszikus balladaköltészet patinás, ódon alkotásai nemcsak a Székelyföldön, hanem más hazai tájakon is éltek a polgárosodás és a modernizáció kibontakozása előtt. Kötete a leggazdagabb magyar népballada-gyűjtemény, mely egyúttal a magyar nemzeti kultúra jelképes sorsú folklórkiadványa, jelentős mértékben túlmutat önmagán, magyarságszimbólum. Európában is ritka teljesítménynek számít. Köszönjük megálmodójának és megalkotójának.

***Balladás könyv. Gyűjtötte Kallós Zoltán. Szerkesztette Kallós Zoltán és Németh István. Borító: Könczey Elemér. Képfeldolgozás: Szentcs Zágón. Műszaki szerkesztés: Kolcza Máttyás Barna. Nyomda: Gloria és Idea. Kiadó: Kallós Zoltán Alapítvány. Válaszút, 2014.**

Füleki Renáta, a válaszúti szórványkollégium egykori diákja és mai munkatársa balladát énekel. A könyvbemutató felvételeit Németh Orsolya készítette

Művelődés 2014 • tartalom

Ábrám Zoltán:

Gagauz földön 1:4

Bereczki Ibolya:

Hétköznapok és ünnepnapok 2:6

Buzás Pál:

Barátom, Vermesy Péter (1939–1989) 2:12

Dáné Tibor Kálmán:

Gondolatok a Magyar Kultúra Napjára 1:3

Doboly Beatrix:

A vajdahunyadi Magyar Ház 2:10

Mátyus Aliz:

A Lakitelek Népfőiskoláról 2:11

Mezey Katalin:

Középiskolai irodalmi pályázat 2:19

Szabó Zsolt:

Szabófalvától Magyarfaluiig. Csángó kiállítás és könyvbe-
mutató a Magyar Kultúra Napján 2:3

Tánczos Vilmos:

„A hallgatás, az elhallgatás is hazugság”. A szabófalvi
Peka Mihály könyvéről 2:4

Tóth Tibor:

Országod gyűlése. Képzőművészeti kiállítás Nagyenyeden
Bethlen Gábor fejedelemsé válassztása 400. évfordulóján 2:7

Diaszpóra

Veres-Kovács Attila:

Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem és az Erdélyi
Kör 3:11

Enciklopédia

Bakó Botond:

Szász Károly a reformkor sokoldalú személyisége (1798–
1853) 2:20; „Szunnyadó” gyűjtemények az újuló Beth-
len-kollégiumban 8:23

Bartha Katalin Ágnes:

Írói, alkotói magángyűjtemények a kolozsvári Szabédi
Emlékházban 7:20

Bányai Réka:

Ínycsiklandó könyvek tárlata 6:22

Benkő Levente:

A titokzatos Árpád-kori szentély és az akadémikus pap.
Adalékok Magyarvista művelődéstörténetéhez 2:23

Diószegi György Antal:

Magyar zászlótartó hagyományunk 2:29

Dukrét Géza:

Kimentek a doberdói harctérre 7:23

Gaal György:

A székely történetkutatás nem jelent elkülönülést, 1994-
es beszélgetés Imreh Istvánnal 1:26; A felújított iktári
Bethlen-kriptá 12:22

Killyéni András:

Akadémikus sportolók, sportoló akadémikusok 10:17

Kolumbán Szende, Socaci Anita:

Ki volt Weress Margit? 5:25

Kovács J. Attila:

Az erdélyi gyógynövényismeret kiemelkedő alakja. Rácz
Gábor (1928–2013) 5:21

Kósa-Kiss Attila:

Az amatőr csillagászok atyja, Kulin György 10:21

Maróti Andor:

A „tömegember” és a tömegkultúra 9:17

Nagy Ákos:

Kós Károly és a Kakasos templom. A Kolozsvár-felsőváro-
si református templom motívumainak eredete 8:17

Papp Annamária:

A Kolozsvári Magyar Zenekonzervatórium története. Em-
lékezés Rezik Károly zenészre 12:25

Sipos Dávid:

Az orgonák használata az erdélyi reformátusoknál 2:26

Sógor Árpád:

Sakkterápia 3:30

Szebeni Zsuzsa:

Bánffy Miklós emlékezete 8:14

Szekernyés János:

Művészettörténet-írásunk egyik úttörője 4:27; Az első ma-
gyar kultúrváros megalkotója 9:21; A hitélet és a megma-
radás erős vára 11:18

Vincze Zoltán:

Kós Károly – előítélet és bizalom között 11:23

Wanek Ferenc:

Történelmi séta Verespatak bányászata körül 3:25

Zsigmond Attila:

A megfegtetlen titok ígérete 6:18

Farsang

Balázs Balázs:

Hogyan születik meg egy regény ötlete 3:9

Kós Károly:

Találkozásaim Móricz Zsigával 3:8

Móricz Zsigmond:

Varjúvári legenda 3:6

Szabó Zsolt:

A sztánai farsangi bálról 3:4

Galéria

Deuten-Makkai Réka:

Az Írisz Ház-díj és a romániai outsider art 6:15; A kolozs-
vári otthon-galéria megnyitójára 9:24

Forró Miklós:

Görbe tükrök mindennapjainkról 4:19; „A képeimet

mindig fontosabbnak tartottam minden elismerésnél”.
Beszélgetés Ádám Gyula fotográfussal 7:18

Magyarosi Imola:

A brassói Incitato-kiállítás margójára 11:28

Orbán István:

Fodor Nagy Éva lélekmadarai a Klubgalériában 1:23; Op-art Fazakas Tibor módra 5:19

Takács Gábor:

Cs. Erdős Tibor, a képzőművészet doyenje 2:15

Hirdető

Adj, király, katonát! – Adj további olvasnivalót! 6:31

Az EMKE és a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság díjazottjai 5:31

„Énekeljete az Úrnak új éneket”. IV. Barcasági vallásos vers-és énekmondó verseny 4:31

Kulturális hírek 2:30

II. Mattis Teutsch János nemzetközi rajzverseny V–XII. osztályos diákok részére 4:31

Meghívó a XXI. Bartalis János versmondó/énekelt vers vetélkedőre 6:31

Meghívó a XXV. Tordaszentlászlói kórustalálkozóra 5:31

XII. Mesefalu Székelyföldön. Kézműves- és néptánc-tábor a gyermekeknek 7:31

IV. Népzenei tábor Háromszéken 7:31

Studio 9 kiállítás Csíkszeredában 7:31

Új világhálós folyóirat 10:31

Kibeszélő

Laczkó Vass Róbert:

Nyitott szemmel III. Zarándoklás önmagunkhoz 1:13; Nyitott szemmel IV. Egy demokrata dikta-túrái – 1. rész 3:13; Nyitott szemmel V. Egy demokrata dikta-túrái – 2. rész 4:13; Nyitott szemmel VI. Egy demokrata dikta-túrái – 3. rész 5:12; Nyitott szemmel VII. Albánia megszelídítése – 1. rész 6:11; Nyitott szemmel VIII. Albánia megszelídítése – 2. rész 7:14; Nyitott szemmel IX. Albánia megszelídítése – 3. rész 8:11; Nyitott szemmel X. Himalája családi vállalkozásban – 1. rész 9:13; Nyitott szemmel XI. Himalája családi vállalkozásban – 2. rész 10:13; Nyitott szemmel XII. Himalája családi vállalkozásban – 3. rész 11:14; Nyitott szemmel XIII. Doktor Fehér Ember – 1. rész 12:9

Könyvesház

Bántó István:

A bukaresti magyarok nyomában 6:26

Boczor József:

A máramarosi Petru Dulfu Megyei Könyvtár régi könyvei 7:27

Csapody Miklós:

Bánffy Miklós 140. 10:24

Dávid Gyula:

Megnyílt az Idea Könyvtér 3:18

A. Gergely András:

Romániai magyar kisebbségtörténet 7:25

M. Korodi Mária:

Minoriták a közjó szolgálatában 1:19

Sz. Kurkó Irén:

A magyarság emlékjelei a Bánságban 5: 29

Máriás József:

Várvédő – Erdélyi Helikon Irodalmi Füzetek 1:20; Csendes

jubileum. A Hepehupa 50. száma margójára 8:26; Túrterebes földrajzi neveinek története 11:28

Pozsony Ferenc:

A leggazdagabb magyar népballada-gyűjteményről 12:29

Pócsai Sándor:

A román nyelvű magyarságtörténet megírásának margójára 3:19

Somogyi Botond:

Könyv az ördöngösfüzesi múzeumról 9:26

T. Veress Éva:

Az Áprily-estek bűvöletében 6:25; Erőss Zsolt emlékére egy könyvismertetés kapcsán 8:28

Közösség

Balla Sándor:

Hagyatékból örökségbe 9:4

Benkó Judit:

Szubjektív Régizene Fesztiválhangulatok 6:4

Borbély Tamás:

Újszerű bukaresti magyar kultúrdiplomácia. Interjú Kósa András Lászlóval, a Balassi Intézet bukaresti központjának igazgatójával 8:4

Dézi Ildikó:

Értékkörzés és hagyományápolás a nagyszebeni Hungarikum napokon 7:9

Egyed Emese:

Nyelv, irodalom, jövődő 5:7

Józsa Benjámín, Serfőző Levente:

A HÍD – Szebeni Magyarok Egyesülete 5:4

Kálóczy Katalin:

A Kerekasztal bizakodó lovagjai 7:7

Kémenes Lóránt:

A türi Magyar Ház 7:4

Máthé Krisztina:

Magyartanárok Moldvában 9:7

Molnár Attila:

Az Erdélyi Kézműves Céh 12:4

Nagy Éva M. Vera:

Maroszekei énekes misszió 11:4

Romhányi András:

Kós Károly kultusz a Wekerle-telepen 4:4

Sándor Boglárka Ágnes:

Közösségépítés, segítség, jó programok: Életfa 4:7

Tamás Csilla:

Az önkéntességben rejlő erő 10:4

Virág Endre:

A néptánc oktatásáról elmélkedve 11:7

Színpad

Jancsó Hajnal:

Újratárgyalás 10:7

Palocsay Kisó Kata: Bábszínház az egész világ 4:10; Bábszínház az egész világ (2.) 5:9; Bábszínház az egész világ (3.) 6:8; Bábszínház az egész világ (4.) 7:11; Bábszínház az egész világ (5.) 8:8; Bábszínház az egész világ (6.) 9:10; Bábszínház az egész világ (7.) 10:10; Bábszínház az egész világ (8.) 11:11; Bábszínház az egész világ (9.) 12:6

Tudomány

Csegzi Sándor:

Az első erdélyi kutatóballon a sztratoszférában 7:28

Czellecz Boglárka:

Ásványvizekben bővelkedő Székelyföld 10:27

Kálóczy Katalin:

Hírlevél a külföldi magyar tudományosságról 8:30

Mócsy Ágnes:

Ősrobbanás, ma 6:28

Vadrózsák

Fórika Éva:

Lengyel Pista katonadalaiból 9:27; Nagymedvési karácsonyok 12:13

Gergely Zoltán:

„Nem is nőttek vóna meg a török buzáim a kertbe, ha nem énekeltem vóna nekik!”. Maneszes Tóth Mária karácsonyi énekei 12:19

Könczei Csongor:

„A gyűjtés nem lehet öncélú”. A Kallós-archívum sorozat 2013 decemberében kiadott 20 lemezéről 2:18

Lengyel Pista:

Nagymedvési karácsonyok 12:13

Mihály János:

„Nem a ház tart meg magában, hanem Isten őriz abban...” 11:30

Nagy Ákos:

Hóstáti múzeumszoba a Kétágú templom tornyában 4:24

Pozsony Ferenc:

Tízéves a zabolai Csángó Néprajzi Múzeum 3:21

Szalmári Ferenc:

A Romániai Magyar Népművészeti Szövetség 4:21

Varga György:

A mérai bivalymúzeum 3:23

Vezércikk

Benkő Levente:

Erdélyi márciusok 4:3

Dáné Tibor Kálmán:

Magyar Házak: láncolatból hálózatot 3:3; Művelődéssel eltöltött Újesztendőt! 12:3

Dávid Gyula:

2014 magyar könyv-ünnepére 6:3

Farkas András:

Ifjúsági főváros 5:3

Németh Júlia:

Múzeum születik 9:3

Péter István:

A reformáció és a magyar kultúra 10:3

Sógor Csaba:

Kreatív Európa – kreatív Erdély 8:3

Toró Tibor:

A magyar napok fölöttébb szükséges voltáról 7:3

Zonda Erika:

Múltból épített közös jövő 11:3

Illusztrációk

Adorjáni László 4:1

Albert Levente 8:32

Arusoaie Olga 6:17

Ábrahám Jakab 11:27

Ács Zsolt 7:20–22

Ádám Gyula 6:1, 4–7, 32; 6:4–7; 7:18, 19, 26, 32

Ágopcsa Andrea 10:4, 7, 8

Balassi Intézet, Bukarest 8:4–7

Bálint Zsé 5:1, 4–6; 7:1, 9, 10

Bánhegyesi Nóra Orsolya 9:14–16; 10:13–16; 11:14–17

Barabás Zsolt 12:6, 7

Benkő Levente 2:24

Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár 8:23–25

Bíró István 3:9, 10

ten Broeke, Rutgeren 9:25

Budişan Mona 10:9

Csutak Levente 11:27

Czellecz Boglárka 10:28–30

Dukrét Géza 7:23, 24

Cs. Erdős Tibor 2:9, 15–17, 22, 31

Fazakas Tibor 5:32; 5:19, 20, 32

Fodor Nagy Éva 1:23–25

Hatházi András 10:1

Hatházi Rebeka 9:10; 9:12

Házy Bakó Eszter 11:26

Hegedüs Tibor 7: 28, 29

Henning János 10:12

Holányi Julianna 1:10

Horváth László 3:20; 6:3

Imreh István 1:26–29

Incze János Dés 1:9

Iszlai Edit 1:23

Keszeg Ágnes 9:17–20

Kémenes Lóránt 7:4–6

Kós András 11:32

Kós Katalin 1:15

Kós Károly 11:23, 24

Laczkó Vass Róbert 1:16–18

László Miklós 11:32

Lukács Csaba 3:14–17; 4: 14–18; 5:13–18

Makkai Bence 9:24, 25

Makkai János 8:20

Mihály János 11:30, 31.

Molnár Ferenc 3:13, 4:13, 9:1, 4–6, 13; 12:9

Nagy Ákos 8:17–22

Németh Orsolya 12:30, 31

Palocsay Kisó Kata 6:8–10; 7:12

Para István 4:19, 20

Pánczél Szilamér 6:12–14; 7:14–17; 8:11–13

Pozsony Ferenc 12:1

Rácz Endre 6:9–11

Rohonyi D. Iván 3:4–6, 8; 3:32, 9:32, 10:32; 12:22–24

Romhányi András 4:4–6

Sabău Nicolae 10:25

Schuhányi Kinga 10:5

Szabó Erzsébet 12:4

Szabó Kinga 12:31, 32

Szabó Mihály 11:25

Szabó Róbert 6:16

Szebeni Szabó Róbert 8:15, 16

Tamás Csilla 7:7

Universitatea Cultural Ştiinţifică 7:29, 30

Valovits László 10:31

Vargyasi Levente 11:9, 10

Vas Géza 2:3; 3:1; 4:32

Vermesy Péter 2:14

Virág Endre 11:8, 9

Virág Imola 11:7

Wanek Ferenc 3:25, 26

Wass Albert 1:11

Ifj. Zátonyi Sándor 8:1

Zsigmond Attila 6:18–21

Összeállította Dáné Tibor Kálmán

Művelődés 2015

JANUÁR

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
		1	2	3	4	
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

FEBRUÁR

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	

MÁRCIUS

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30	31					

ÁPRILIS

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30			

MÁJUS

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

JÚNIUS

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30					

JÚLIUS

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

AUGUSZTUS

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30
31						

SZEPTEMBER

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30				

OKTÓBER

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

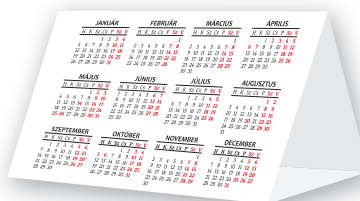
NOVEMBER

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30						

DECEMBER

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31			

A Művelődés 2015. évi asztali naptára.
Vágja le, hajtsa össze a szaggatott vonalak mentén, majd ragassza meg!

A Művelődés szerkesztősége áldott karácsonyt és boldog új esztendőt kíván minden olvasójának, munkatársának és támogatójának!